

Одеський національний університет імені І. І. Мечникова

(повне найменування вищого навчального закладу)

Філологічний факультет

(повне найменування інституту/факультету)

Кафедра прикладної лінгвістики

(повна назва кафедри)

Кваліфікаційна робота

Прийоми створення комічного в українському політичному дискурсі 2022-2024 років: впливовий аспект

Linguistic means of creating the comic in Ukrainian political discourse
in 2022-2024: the persuasive aspect

на здобуття другого (магістерського) рівня вищої освіти

Виконала: здобувачка денної
форми навчання
спеціальності 035 Філологія
спеціалізації 035.10 Прикладна лінгвістика
ОП Прикладна лінгвістика
Анастасія КУЗНЄЦОВА
Науковий керівник:
д. філол. н., проф. Наталі

КОНДРАТЕНКО_____

Рецензент:
к. філол. н., доц. Алла КІЩЕНКО

Рекомендовано до захисту:
протокол засідання кафедри прикладної
лінгвістики

№ __ від _____ 2024 р.

Завідувач кафедри

_____ доц. Лариса ШЕВЧУК

(підпис)

Захищено на засіданні ЕК № 5

протокол № ____ від _____ 2024 р.

Оцінка _____ / _____ / _____

(за національною шкалою/шкалою ECTS/ бали)

Голова ЕК

_____ проф. Наталя КУТУЗА

(підпис)

Одеса

2024

ЗМІСТ

Вступ.....	3
Розділ 1. Теоретичні засади дослідження політичного дискурсу та його особливості в Україні	8
1.1. Дискурс як предмет дослідження комунікативно орієнтованих лінгвістичних студій.....	8
1.2. Поняття про політичний дискурс.....	13
1.3. Огляд політичного дискурсу в Україні.....	19
1.4. Особливості політичного дискурсу в Україні 2022–2023 рр.....	22
Розділ 2. Теоретичні засади аналізу засобів вираження комічного в політичних дискурсах.....	26
2.1. Поняття про комічне в гуманітаристиці.....	26
2.2. Мовні засоби створення комічного ефекту.....	28
2.3. Вплив комічних прийомів у політичному дискурсі.....	32
Розділ 3. Аналіз засобів вираження комічного в Українському політичному дискурсі 2022-2023 рр.	38
3.1. Український політичний гумор.....	38
3.2. Іронія в українському політичному дискурсі.....	42
3.3. Сатира в українському політичному дискурсі.....	47
3.4. Сарказм в українському політичному дискурсі.....	52
Висновки.....	58
Список використаної літератури.....	60

ВСТУП

Актуальність теми. Сучасний політичний дискурс, особливо в умовах глобальних викликів та криз, займає важливе місце в житті кожної нації, адже він не лише відображає політичну ситуацію, але й активно впливає на свідомість громадян, під його впливом формується громадська думка. В Україні, в умовах війни з росією, особливо зростає роль політичного дискурсу, що має на меті не лише інформування, а й підтримку морального духу нації, формування іміджу країни на міжнародній арені, а також мобілізацію громадян. Важливим елементом такого дискурсу стає використання комічних прийомів, які не лише знижують рівень напруги, але й можуть бути ефективним інструментом політичного впливу.

Аналіз комічних прийомів у політичному дискурсі є надзвичайно актуальним, оскільки в умовах війни комедія та сатира стають потужними інструментами соціальної адаптації, допомагаючи суспільству зберігати стійкість і оптимізм. Використання гумору в політиці є давньою практикою, яка здобуває нове значення в часи кризи. Політичний гумор, як відображення реалій і водночас як механізм маніпулювання емоціями громадян, активно застосовується як у публічних виступах політиків, так і в медіа-просторі, соціальних мережах та інтернет-просторі.

Особливістю політичного гумору в Україні 2022–2023 років є його здатність не тільки забезпечувати емоційну підтримку, але й конструювати образи політичних лідерів, позиціонуючи їх як стійких, рішучих, готових до боротьби. Водночас комічні прийоми можуть мати функцію критики влади та виступати в ролі інструменту спротиву або навіть елементу політичної сатири, яка активно використовується опозицією для викриття недоліків і слабких місць чинної влади.

Оскільки комічні прийоми можуть мати як позитивний, так і негативний вплив на громадську свідомість, їх дослідження в контексті українського політичного дискурсу є необхідним для глибшого розуміння того, як вони впливають на електорат, змінюють політичні настрої, допомагають формувати

соціальні стереотипи і стратегії, а також сприяють або ускладнюють політичну мобілізацію. Зокрема, питання аналізу політичного дискурсу активно вивчаються низкою науковців, серед яких можна виділити таких українських учених, як О. Алексієвець, О. Билінська, М. Вінтонів, А. Загнітко, Н. Кондратенко, Л. Нагорна, М. Степаненко, Л. Стрій та багато інших.

Зважаючи на це, актуальність дослідження полягає в необхідності вивчення прийомів створення комічного в українському політичному дискурсі в умовах війни, оскільки це дозволяє краще зрозуміти механізми політичного впливу, стратегії емоційного та інформаційного маніпулювання, а також визначити роль гумору в консолідації нації та підтримці морального духу громадян.

Метою нашого дослідження є виокремлення та аналіз прийомів створення комічного в українському політичному дискурсі 2022–2024 років, зокрема в контексті мовних стратегій, що використовуються політичними лідерами, медіа та громадськими активістами в умовах війни з рф.

Для досягнення поставленої мети потрібно розв'язати такі завдання:

- зібрати матеріал з політичних промов, публічних виступів, соціальних мереж та медіа, що містять елементи комічного;
- визначити основні прийоми створення комічного, застосовані в політичному дискурсі;
- проаналізувати функції гумору та сатири в політичному мовленні, їх вплив на електорат;
- виокремити типи комічних прийомів, що використовуються в контексті інформаційної війни;
- визначити ролі комічних елементів у політичних кампаніях та їх ефективність у формуванні суспільної думки;
- схарактеризувати та класифікувати використані прийоми за типами: гумор, сатира, іронія, сарказм тощо.

Об'єктом дослідження є український політичний дискурс 2022–2023 років, зокрема мовленнєві практики, що містять комічні елементи, вживані в

публічних виступах політичних діячів, медіа, соціальних мережах та політичних кампаніях.

Предметом дослідження є прийоми створення комічного (гумор, сатира, іронія, сарказм тощо), які використовуються в політичному дискурсі України у 2022–2023 роках, та їх функціонування в контексті інформаційної війни та мобілізації суспільства.

Джерельну базу становлять:

- висловлювання політиків, публічні виступи, інтерв'ю та заяви політичних лідерів України 2022–2024 років, зафіксовані в ЗМІ, на офіційних сайтах та в соціальних мережах;
- новини та статті, що також включають публікації в онлайн-виданнях;
- публікації у соціальних мережах, пости, коментарі та дописи у соціальних мережах.

Фактичним матеріалом нашого дослідження послуговували:

- 53 висловлювання політиків, зроблені українськими політичними діячами у 2022–2023 роках під час публічних виступів, інтерв'ю та дебатів, а також публікації в соціальних мережах і медіа, зокрема від партій "Слуга народу", "Європейська солідарність", "Голос", "Батьківщина", "Опозиційна платформа – За життя", "Радикальна партія";
- 41 стаття та медіа матеріал онлайн-видань "Українська правда", "ТСН (Телевізійна служба новин)", "BBC Україна", "Радіо Свобода Україна", "Суспільне новини", "UA.News";
- 42 публікації у таких соціальних мережах як Facebook, Instagram, Telegram.

Методи дослідження. Основними методами дослідження є метод спостереження – для фіксування прийомів вираження комічного; описовий метод – для визначення характерних властивостей предмета дослідження; також кількісні підрахунки – для встановлення обсягу масиву предмету дослідження.

Практичне значення дослідження полягає у можливості подальшого використання його висновків для глибшого вивчення мовних особливостей політичного дискурсу, зокрема в контексті застосування комічних прийомів. Результати дослідження можуть бути корисними для викладання курсів з

психолінгвістики, комунікативної лінгвістики та політичного мовознавства, оскільки вони допомагають краще зрозуміти механізми впливу гумору та сатири на громадську думку. Крім того, здобуті результати можуть мати прикладне значення у галузі політичного піару, зокрема під час розробки ефективних текстів політичної реклами та слоганів, що використовують комічні засоби для залучення виборців. Також дослідження може бути корисним для аналізу впливу політичних мемів і жартів у соціальних мережах, що стають важливим елементом сучасного політичного процесу.

Теоретичне значення нашої роботи полягає в тому, що отримані результати допоможуть глибше осягнути мовні особливості політичного дискурсу, зокрема в контексті застосування комічних прийомів у комунікації. Результати дослідження можуть стати основою для подальшого розвитку теорій мовленнєвого впливу та маніпуляції в політиці, теорії сприйняття гумору в психолінгвістиці, а також для вдосконалення теорій оптимізації спілкування в комунікативній лінгвістиці. Крім того, дослідження може сприяти розвитку теоретичних підходів до аналізу мовних сугестогенів у політичному дискурсі та формуванню нових моделей мовленнєвих стратегій, що враховують емоційний і когнітивний вплив на аудиторію.

Тема роботи відповідає науковій темі кафедри прикладної лінгвістики ОНУ імені І. І. Мечникова «Прикладні аспекти дослідження мовної комунікації: когнітивно-дискурсивні виміри» (номер державної реєстрації 0123U102224).

Апробація роботи. Результати проведеного дослідження оприлюднено під час виступів на наукових конференціях:

1). 79-а звітна студентська наукова конференція Одеського національного університету імені І. І. Мечникова (24–28.04.2023). Доповідь: Гумор в українському політичному дискурсі періоду повномасштабного вторгнення.

2). V Міжнародна наукова конференція «Нова лінгвістична парадигма: теоретичні і прикладні аспекти» (ОНУ, 15–16.12.2023). Доповідь: Вербальні меми періоду повномасштабного вторгнення в соціальних мережах.

З). Восьмі міжнародні наукові читання пам'яті Ю. А. Карпенка (26–27.09.2024, Одеса). Доповідь: Гумор у політичному дискурсі період повномасштабного вторгнення: мовні компоненти мемів.

За результатами дослідження подано до друку наукову статтю «Гумор в українському політичному дискурсі періоду повномасштабного вторгнення» (Вісник ОНУ імені І. І. Мечникова, 2024, вип. 24).

Наукова новизна нашої роботи полягає у визначенні прийомів вираження комічного в українському політичному дискурсі 2022–2024 рр. і дослідженні їх впливу на формування публічного образу політиків та взаємодію з електоратом.

Структура роботи. Відповідно до визначеної мети та сформульованих завдань, структура дипломної роботи охоплює вступ, три розділи, висновки та список використаної літератури. У вступі обґрунтовується актуальність дослідження, визначаються мета, об'єкт і предмет дослідження, а також ставляться завдання. Крім того, в цьому розділі розкриваються методи дослідження, джерельна база та фактичний матеріал, а також зазначаються теоретичне і практичне значення роботи. Перший розділ присвячений визначенню поняття політичного дискурсу, огляду особливостей українського політичного дискурсу в 2022–2024 роках, а також вивченню ролі комічних прийомів у політичному контексті. Другий розділ містить аналіз основних прийомів, які використовуються для створення комічного ефекту, таких як гумор, іронія, сатира та сарказм. У цьому розділі також розглянуто функції комічних засобів у політичній комунікації. Третій розділ зосереджується на практичному аналізі гумору, іронії, сатири та сарказму в мовленні політиків та в політичних кампаніях в Україні у період 2022–2024 років. Тут розглядаються конкретні приклади використання цих засобів у політичних висловлюваннях. У висновках узагальнюються результати нашого дослідження. Список використаної літератури становить 66 позицій.

РОЗДІЛ 1

ТЕОРЕТИЧНІ ЗАСАДИ ДОСЛІДЖЕННЯ ПОЛІТИЧНОГО ДИСКУРСУ ТА ЙОГО ОСОБЛИВОСТІ В УКРАЇНІ

1.1. Дискурс як предмет дослідження комунікативно орієнтованих лінгвістичних студій

Усвідомлюючи символічну функцію мови, політичний дискурс досліджують психологи і лінгвісти, філософи, та культурологи, історики й семіотики та інші науковці.

Вважають, що сучасна теорія дискурсу виникла і сформувалася у окрему галузь в середині 60-х років XX століття, а у наступному десятилітті, тобто у 70-ті роки XX ст. у лінгвістиці почали з'являтися перші згадування про «дискурс» як явище суспільної комунікації, проте визначити даний термін науковці намагалися ще задовго до цього: понад дві тисячі років термін існує у значенні «діалог», «міркування».

Передує визначення дискурсу як лінгвістичного терміну публікація статті американського лінгвіста З. Харріса «Аналіз дискурсу» в 50-і рр. XX ст., який «назвав так метод аналізу зв'язного мовлення, призначений для виведення дескриптивної лінгвістики за межі одного речення в даний момент часу і для співвіднесення мови та культури» [15 : 83–90].

Складність нового терміна «дискурс» і його взаємозв'язок із поняттями тексту, мовлення та діалогу зумовлюють неоднозначність трактування цього явища, що, у свою чергу, потребує чіткого визначення. П. Серіо проаналізував основні підходи до визначення дискурсу й виділив ключові напрями його інтерпретації:

- 1) ототожнення з поняттям «мовлення», тобто будь-яке конкретне висловлення;
- 2) трактування як одиниці, що перевищує за розміром фразу, тобто висловлення в глобальному сенсі, яке є предметом вивчення граматики тексту;
- 3) акцент на впливі висловлення на реципієнта та його включенні в комунікативну ситуацію;

- 4) розуміння розмови як базового типу висловлення;
- 5) за Е. Бенвеністом, мовлення, «привласнене мовцем»;
- 6) використання мовних одиниць у протиставленні мові як системі потенційних значень;
- 7) розгляд дискурсу як системи обмежень, накладених на необмежену кількість висловлень з урахуванням соціальної чи ідеологічної позиції;
- 8) висловлення, яке протиставляється звичайному висловленню через його керівний механізм [62 : 149–150].

Ці визначення дискурсу доповнюються новими інтерпретаціями, що відповідають сучасним науковим парадигмам. Проте центральним залишається підхід, який розглядає дискурс у контексті комунікативної ситуації, розширюючи його межі від висловлення до тексту й ураховуючи суб'єктів комунікативної взаємодії як складових дискурсу.

Виходячи з цього, обґрунтованим є визначення дискурсу як «екстравертивної фігури комунікації», тобто сукупності вербальних форм практики організації та оформлення змісту комунікації представників певної лінгвокультурної спільноти. Це визначення охоплює як змістово-мовленнєву структуру, так і взаємодію учасників комунікації.

Важливо наголосити, що вивчення дискурсу було викликане такими чинниками:

- внутрішні потреби лінгвістичної науки;
- політологічні потреби вивчення політичного мислення та його зв'язку з політичною поведінкою;
- необхідність побудови передбачуваних моделей у політології і розробки методів аналізу політичних текстів і текстів ЗМІ;
- потребою суспільства в розумінні суті політичних комунікацій [7 : 184].

Дискурсивні дослідження у ХХ столітті Е. Бенвеніст, К. Пайк, Т. Гівон, В. Чейф та ін. Початком дискурсивних досліджень можна назвати визнання провідними лінгвістами того факту, що потрібно вивчати т. зв. «живу» мову, що формується під час «живої» взаємної дії окремих індивідуумів чи суспільства загалом за допомогою певних психологічних, соціальних тощо чинників.

Ще у XIX столітті у до появи сучасної теорії дискурсу, в Словнику німецької мови Якоба Вільгельма Грімма «Deutsches Worterbuch» 1860 р. можна знайти наступні дефініції терміну «дискурс», а саме: 1) діалог, бесіда; 2) мова, лекція, а з французької слово «discours» означає «діалогічна мова» [5 : 27].

Звичайно ж, обмежитися такими визначенням цього поняття неможливо. У дослідженні та обґрунтуванні цього терміну важливу роль зіграли також французький лінгвіст Е. Бенвініст, який вперше запропонував 10 неописаному на той час слову «дискурс» надати термінологічного значення, визначивши дискурс на кшталт мовлення, що привласнюється тим, хто зараз говорить. А засновником теорії дискурсу традиційно вважають швейцарського вченого Ф. де Соссюра [30]. Вважається, що відправним (і наразі пріоритетним) обґрунтуванням для лінгвістичного трактування цього терміну є досить лаконічне визначення нідерландського вченого Т. А. Ван Дейка: «... дискурс – це складне комунікативне явище, що включає, крім тексту, ще й екстралінгвістичні фактори (знання про світ, установки, цілі адресанта), необхідні для розуміння тексту» [30].

Дискурс вважають виявом етнокультурних та культурно-історичних особливостей комунікації, правил спілкування в суспільстві, втіленням прагматичної мети мовців [25]. Така розмитість терміна зумовлена історією становлення цього поняття, а також невизначеністю його місця у системі існуючих категорій та модусів вияву мови. Вживання терміна в різних науках веде до полісемії та омонімічних розбіжностей значень [5 : 137].

В українському мовознавстві комунікативно-дискурсивний підхід до розуміння дискурсу широко представлений у працях О. Селіванової, яка визначає дискурс як комунікативну ситуацію в її повноті складових [41 : 42]. О. Селіванова виокремлює низку текстово-дискурсивних категорій, що беруть участь у створенні й функціонуванні дискурсу, серед яких: цілісність, дискретність, інформативність, зв'язність, континуум, референційність, антропоцентричність, інтерактивність, інтерсеміотичність [40 : 201–239]. Для аналізу дискурсу дослідниця пропонує метод діалогічної інтерпретації, який передбачає комплексне дослідження тексту як «знакового посередника

дискурсу» з урахуванням позамовних чинників текстової комунікації та принципу діалогічності [40 : 533].

Аналіз здійснюється за кількома етапами:

1. Встановлення діалогічних зв'язків тексту з іншими текстами (визначення жанру, типу, стилістичних особливостей).
2. Аналіз місця тексту у творчості автора з урахуванням адресанта.
3. Вивчення адресатного спрямування тексту.
4. Визначення співвідношення подій тексту з реальними подіями та факторами біографії автора, зважаючи на значущість тексту для епохи його створення й сприйняття [41: 535].
5. Зіставлення тексту з іншими культурними продуктами.
6. Опис концептуального простору тексту.
7. Визначення релевантних текстово-дискурсивних категорій і мовних засобів їхньої репрезентації.

К. Серажим, у контексті журналістикознавства, трактує дискурс як «соціокультурний процес», що реалізує потенціал раціональності через комунікативну дію, з акцентом на комунікативну ситуацію, а не мовця [42 : 39]. Проте далі наголошує, що структура дискурсу відображає особливості мовної особистості, включаючи комунікативну компетенцію, що потребує врахування індивідуальних чинників [42 : 6].

Ф. Бацевич розглядає дискурс у лінгвопрагматичному аспекті, наголошуючи, що прагматичний аналіз може зосереджуватися або на змісті конкретного дискурсу без урахування особливостей взаємодії учасників, або на аналізі комунікативної ситуації взаємодії мовців у межах монологу, діалогу чи полілогу [6 : 272]. Ф. Бацевич дає таке визначення: «Дискурс – це тип комунікативної діяльності, інтерактивне явище, мовленнєвий потік, що має різну форму вияву (усну, писемну, паралінгвальну), відбувається у межах конкретного каналу спілкування, регулюється стратегіями і тактиками учасників; синтез когнітивних, мовних і позамовних (соціальних, психічних, психологічних тощо) чинників, які визначаються конкретним колом "форм життя", залежних від

тематики спілкування, має своїм результатом формування різноманітних мовленнєвих жанрів» [5: 138].

І. Шевченко та О. Морозова вважають, що основними критеріями типології дискурсу є ті, які пов'язані з його ключовими категоріями: адресатністю, ситуативністю, інформативністю, інтенціональністю, стратегіями і тактиками, когезією, когерентністю, інтертекстуальністю та, у ширшому сенсі, інтердискурсивністю [52 : 235]. Ці критерії, на їхню думку, можуть бути описані через семіотичну модель, яка охоплює формальні, функціональні та змістовні аспекти. Дискурс має різноманітні вияви, зумовлені такими характеристиками, як форма, вид мовлення, статусні ролі учасників комунікації, їхні настанови, соціально-інституційні параметри, властивості адресанта й адресата, а також функційні й інформативні складники, формальні та змістові критерії [52 : 235–236].

А. Загнітко вказує на необхідність функціонального, когнітивного, ономасіологічного й семасіологічного підходів до тлумачення дискурсу, визначаючи його як складне комунікативне явище, що включає текст і позамовні чинники [14 : 59]. Н. Кондратенко визначає дискурс як мовленнєве представлення комунікативного акту, що відображає ситуацію об'єктивної дійсності й містить текст як вербальний компонент та невербальні елементи, що впливають на його створення й сприйняття [21 : 40].

Дослідники Харківської наукової школи визначають дискурс як «багатогранну мовно-когнітивно-комунікативну предметно-пізнавальну сферу», яка охоплює три аспекти: мовного використання, когнітивний (конструювання ідей і переконань), соціально-прагматичний (взаємодія комунікантів у соціокультурних контекстах) [52 : 106]. Це визначення намагається синтезувати функціональний, когнітивний і соціально-прагматичний аспекти дискурсивної діяльності. Однією з ключових властивостей дискурсу є його інтерактивність, що передбачає координаційно-діяльнісний характер у зв'язку з цілями, програмуванням і контролем у комунікативному процесі.

1.2. Поняття політичного дискурсу

Проблема типологізації дискурсу залишається дискусійною у сучасній лінгвістиці. Попри наявність різних типологій, жодна з них не охоплює всіх можливих форм дискурсивної діяльності людини. Проте виокремлення політичного дискурсу представлено в усіх класифікаціях, що ґрунтуються на інституційних ознаках.

Політичний дискурс можна розглядати з різних точок зору:

- філологічної: як будь-який інший текст, проте дослідники беруть до уваги фон політичних та ідеологічних концепцій, що перебувають у світі автора політичного дискурсу;
- соціопсихолінгвістичний підхід: для оцінки ефективності і досягнення прихованих чи явних політичних цілей спікера;
- індивідуально-герменевтичний: для виявлення особистісних смислів автора та/або інтерпретатора дискурсу за певних обставин [25].

Виокремлюємо такі основні характеристики дискурсу:

- це складне комунікативне явище — з притаманними адресатові і адресанту, контактом, зворотним зв'язком, контекстом та ситуацією спілкування, яке відображає суб'єктивну психологію людини, інтереси та цінності;
- це когнітивне явище – сукупність мисленнєвих дій, які спрямовані на пізнання та осмислення мовної картини світу [25];
- це знак своєрідної знакової системи, в якій відбувається модифікація семантики і стандартних мовних дій;
- це спеціальне використання мови для актуалізації певної ментальності або для реалізації особливостей ідеології, що передбачає дію граматики, лексикону, правил функціонування слів і синтаксису, а також особливу прагматику [7: 184];
- це багатоаспектне явище — основними компонентами якого є текст (в усній або письмовій формі), екстралінгвістичний контекст (мета, обставини, спосіб та час утворення), адресант і адресат. Базовою характеристикою є його інституційність. Необхідними умовами функціонування є взаємодія адресанта й адресата, а також взаємодія

зовнішніх чинників його утворення. Важливою рисою є його опосередкованість ЗМІ та засобами масової комунікації (соцмережі). Це зумовлює рухливість його меж, завдяки якій взаємодіє з іншими дискурсами, насамперед із масмедійним дискурсом;

- дискурс інтертекстуален – автором тексту є копірайтер або спічрайтер, а не безпосередній оратор, який представляє думку політичної партії чи руху, у медійному тексті журналіст висловлює думки політичних діячів, за якими стоять копірайтери чи спічрайтери і як наслідок – опосередкованість спілкування адресата та адресанта;
- це міфологічне явище – адресантом політичного повідомлення є «лідер думок» – голова держави, партії, руху, що уособлює політичне утворення; у ньому функціонують певні стереотипи та алгоритм знань, які транслуються широкій аудиторії; основна його мета – нав'язування стереотипів масовому адресатові; дискурсу притаманий масовий характер аудиторії, що може бути на часовій або просторовій відстані;
- співвідношення дискурсу з конкретними учасниками — взаємозв'язок між тими, хто говорить, і тими, хто слухає, а також комунікативні наміри мовця, що впливають на адресата;
- спрямованість на майбутній контекст – можливість складності заперечення чи перевірки ідеї, які проголошує цей тип дискурсу, що робить його привабливим у політичній комунікації [14].

Н. Кондратенко застосовує комунікативно-дискурсивний підхід: «Політичний дискурс – це конкретний вияв політичної комунікації, що передбачає актуалізацію політичного тексту в комунікативному акті взаємодії політичного суб'єкта (політика, політичної сили, влади) та об'єкта (аудиторії, електорату, виборця)» [18: 12].

Л. Славова вважає, що політичний дискурс «може бути визначений як сукупність усіх мовленнєвих актів, а також правил публічної політики, які

оформилися згідно з існуючими традиціями та отримали перевірку досвідом» [27: 67].

Г. Касіян звертається до поняття «суспільно-політичний дискурс» і визначає його як «сукупність усних і письмових текстів, а також традицій та досвіду суспільства, конвенційно виражених у формі мовленнєвих актів, тематика, зміст, адресант і адресат яких належать до суспільно-політичної сфери» [12: 6].

Т. Ващук застосовує прагматичний підхід та визначає політичний дискурс як «мовленнєві утворення (усні або письмові), що стосуються сфери політики, реалізуються вербально й екстравербально, актуалізуються в певному ситуативному контексті і спрямовані на здійснення конкретної прагматичної семантики» [7: 183].

Політичний дискурс вирізняється специфічною лексикою, структурою та реалізацією, що відображає політичні процеси. Мова у політичному дискурсі, як ствердив Е. Косеріо, «політично навантажена», оскільки є знаком солідарності з іншими членами суспільства, які вживають ту ж мову. Іноді навіть говорять, що мова є проміжною ланкою між думкою та дією, яка завжди була «важливим фактором для встановлення політичного стримання, економічної і соціальної дискримінації» [25].

Політична мова вирізняється:

- лексикою – звичні у повсякденному житті лексеми в політичному дискурсі використовують по-іншому;
- специфічною структурою дискурсу, що є результатом певних мовних прийомів, що використовують для створення політичного дискурсу;
- специфічною реалізацією дискурсу, оскільки дискурс може бути представлений та оформлений у звуковому і письмовому вигляді [25].

Особливу увагу дослідників привертає взаємодія політичного дискурсу із масмедійним. Т. Ващук говорить про «розчинення ПД у ЗМІ» [8: 186]. В. Павлуцька це пов'язує з тим, що медіа є посередниками в комунікації політиків із виборцями, отже, медіа відіграють вирішальну роль у формуванні політичних уявлень широких мас виборців. Н. Кондратенко додає, що ЗМІ

«мають змогу і здатність впливати на подання інформації, у такий спосіб формуючи відповідну реакцію суспільства» [18: 14]. Засобами впливу вона називає маніпулювання часом, місцем, регулярністю подання інформації, а також використання інтерпретаційних, а не власне інформативних механізмів.

Жанрова система політичного дискурсу перебуває на етапі активного дослідження. Н. Кондратенко за критерієм інтенціональності виокремлює такі жанри:

- іміджево-презентаційні (слоган, програма, біографія);
- інформативні (повідомлення, заява, інтерв'ю);
- ритуальні (промова, привітання, подяка, некролог);
- агітаційні (слоган-заклик, виступ, листівка);
- агонально-аргументативні (дебати, пресконференція, ток-шоу) [17: 19].

Відзначаємо, що такий підхід може стати ефективним засобом комплексного аналізу феномену політичного дискурсу.

Найважливішою цільовою установкою цього дискурсу є формування в соціумі думок і оцінок, необхідних для автора, що робить його небезпечним інструментом впливу, орієнтованим на всі прошарки суспільства. Основна функція політичного дискурсу – боротьба за владу. Оскільки будь-які форми усного або письмового висловлювання політиків спрямовані на вплив та позитивну самопрезентацію як засоби реалізації мети отримання або утримання влади. Н. Кондратенко виділяє три функції політичного дискурсу, а саме: інформування, вплив, агітацію [18: 14–15]. Цій функції підпорядковані інші, зокрема інформаційна, агітаційна, консолідаційна, функція впливу. Політичний дискурс не лише відповідає рівневі суспільства, а й відображає політичну, соціальну та культурну ситуацію, моделюючи суспільні інтереси.

Особливістю політичного дискурсу є його взаємодія та перетин із дискурсами інших типів, що обумовлює його багатовимірність і функціональну гнучкість, зокрема:

– юридичний дискурс взаємодіє з політичним у площині законодавчої діяльності, охоплюючи тексти законів, кодексів, конституцій тощо;

– науковий дискурс перетинається з політичним через наукове осмислення політичної діяльності та політичної культури;

– мас-медійний дискурс виступає одним із основних засобів репрезентації політичних текстів, оприлюднення політичних виступів і поширення політичної пропаганди;

– педагогічний дискурс пов'язаний із політичним дискурсом у контексті виховання відповідальної особистості, здатної орієнтуватися в політичній культурі;

– рекламний дискурс має спільні найбільше спільних рис з політичним, особливо в галузі політичної реклами;

– релігійний дискурс використовує схожі механізми впливу, що й політичний;

– побутовий дискурс перетинається з політичним дискурсом у ситуаціях залучення політичних тем у повсякденне спілкування;

– художній дискурс дозволяє відтворювати політичні події та ситуації у межах авторської художньої картини світу (історична проза, мемуари, фольклор тощо);

– спортивно-ігровий дискурс пов'язаний із політичним дискурсом через елемент змагальності;

– військовий дискурс взаємодіє з політичним у кризових ситуаціях, зокрема за умов військового стану.

Ці перетини свідчать про інтегративну природу політичного дискурсу, яка сприяє його впливу на різноманітні сфери суспільного життя.

Дослідження політичного дискурсу вважаються міждисциплінарними, адже обмежитися лише лінгвістичними розвідками у розумінні цього складного явища, неможливо. Дискурс, перш за все, описується; можна також вдаватися до експериментів, моделювання певних дискурсивних ситуацій. У найсвіжіших дослідженнях дискурсу серед українських мовознавців побутує думка, що дискурс необхідно визначати лише із урахуванням його позалінгвальних компонентів, адже його найважливішими особливостями якраз вважається те, що він поєднує у собі лінгвальну та екстралінгвальну комунікації адресата та

адресанта, особливим та обов'язковим компонентом якої є усна комунікація, яка згодом приймає форму письмового тексту. Отже, сучасна лінгвістика тяжіє і до однозначного потрактування поняття дискурсу так і до вирішення проблеми його типології та різновидів.

З огляду на це в сучасній науці дослідження політичного дискурсу стало важливою галуззю, що об'єднує лінгвістику, психологію, політологію та інші дисципліни. Це поняття має багатогранний характер, що відображає культурні, соціальні та історичні особливості комунікації. Сформоване з урахуванням різних підходів і теоретичних аспектів, політичний дискурс вважається складним комунікативним явищем, яке включає текст, екстралінгвістичний контекст, а також взаємодію між адресантом і адресатом. Ключовими аспектами політичного дискурсу є його здатність формувати громадську думку та впливати на політичну поведінку, а також виконання таких функцій, як інформування, агітація та вплив. Завдяки своїй специфічній лексиці та структурі, політичний дискурс стає важливим інструментом у боротьбі за владу. Наразі дослідження дискурсу вимагає міждисциплінарного підходу, оскільки лише з урахуванням позалінгвальних факторів можна повноцінно зрозуміти його природу та роль у суспільстві. Отже, політичний дискурс не тільки відображає реалії сучасного світу, а й активно формує його, стаючи важливим елементом соціальної комунікації та взаємодії.

1.3. Огляд політичного дискурсу в Україні

Політичний дискурс в Україні є відображенням складної та багатогранної політичної ситуації, що склалася в країні в умовах трансформаційних процесів після здобуття незалежності в 1991 році. Український політичний дискурс функціонує на перетині комунікативних традицій, які поєднують у собі елементи як західноєвропейського, так і радянського впливів. Ця своєрідна суміш історичних та ідеологічних елементів робить український політичний дискурс унікальним у пострадянському просторі.

Основна мета українського політичного дискурсу – формування суспільної думки та забезпечення впливу на електорат. Як зазначає Ф. Бацевич, політичний дискурс в Україні відрізняється високою динамічністю,

спричиненою складною політичною ситуацією та постійними змінами у владі [19].

Дослідники українського політичного дискурсу виокремлюють такі основні напрямки розвитку:

- **інформаційно-аналітичний** – цей напрям пов'язаний із діяльністю ЗМІ, які представляють політичну інформацію, але також впливають на її подання та інтерпретацію. За словами Т. Вашук, медіа у значній мірі впливають на формування політичних установок через специфічні мовні прийоми, що допомагають політикам та журналістам управляти громадською думкою;
- **маніпулятивний** – спрямований на маніпуляцію думкою виборців, політики часто використовують риторичні прийоми, що апелюють до емоцій та створюють упереджене уявлення про опонентів. На рівні маніпуляції в політичному дискурсі проявляються характеристики, такі як емоційність, риторичність і символізм;
- **ідеологічний** – усі форми політичного дискурсу в Україні так чи інакше пов'язані з певною ідеологічною позицією, яка впливає на лексичний і стилістичний рівні дискурсу.

Хочемо також зазначити, що український політичний дискурс характеризується розгалуженою жанровою системою, серед якої можна виділити такі жанри:

- **іміджево-презентаційні** (слоган, програма партії, біографії політичних лідерів) – спрямовані на формування позитивного образу політичного суб'єкта [17 : 19];
- **інформативні** (повідомлення, інтерв'ю) – забезпечують передачу актуальних політичних новин, дозволяючи політичним силам коментувати поточні події та ситуації [10 : 24];
- **агітаційні** (листівки, слогани-заклики, виступи) – мають на меті залучення нових прихильників та мобілізацію електорату під час виборчих кампаній [25].

На основі визначених науковцями критеріїв, із критичним їх осмисленням, пропонується розмежовувати типи політичного дискурсу за кількома основними параметрами.

1. Критерій адресованості: масово адресований політичний дискурс охоплює промови політиків, політичну рекламу, ток-шоу, офіційні звернення тощо; особистісно адресований політичний дискурс представлений, наприклад, у листах виборцям.

2. Критерій адресантності: політичний дискурс із відкритим (експліцитним) авторством, коли автор вербального повідомлення чітко зазначений та з прихованим (імпліцитним) авторством (справжній автор залишається невідомим).

3. Сфера функціонування політичного дискурсу: телевізійний, інтернет-газетно-журнальний, рекламний, радіо- чи побутовий дискурс.

4. Функційний критерій політичного дискурсу: агітаційний, іміджевий, ритуальний, мотиваційний, інформативний.

Запропонована типологія не претендує на вичерпність і потребує подальших уточнень та розширення. Проте важливим є одночасне врахування кількох критеріїв для глибшого аналізу політичного дискурсу.

Зважаючи на це, типологія політичного дискурсу має враховувати також різновиди мовленнєвих жанрів, які реалізуються в межах політичної комунікації.

Серед основних мовних стратегій політичного дискурсу в Україні виділяються такі прийоми, як гіперболізація досягнень, створення негативного образу політичних опонентів, а також використання емоційно насиченої лексики. Важливою складовою є також формування стереотипів та нав'язування певних уявлень, що забезпечує довготривалий вплив на масову свідомість [5 : 64].

Використання ЗМІ як посередників між політиками та суспільством дозволяє інтерпретувати події, формуючи відповідну суспільну реакцію на них. Наприклад, через повторюване висвітлення певних ідей медіа створюють ефект «інформаційної повістки», де суспільство сприймає інформацію переважно через призму заданого медійного наративу [18 : 71].

Як зазначає Т. Ващук, політичний дискурс у сучасній Україні активно взаємодіє з масмедійним, що сприяє його «розчиненню» у ЗМІ [5: 102]. Політики залучають журналістів і медіа для ефективнішої передачі своїх повідомлень, що робить політичний дискурс більш доступним для громадськості, але також і більш маніпулятивним. Медіа виконують роль основного каналу, через який політики здійснюють комунікацію з виборцями, що значною мірою впливає на формування політичних уявлень та установок виборців [25].

У висновку, український політичний дискурс є складною та багатошаровою системою, яка відображає унікальні соціокультурні й історичні реалії країни. Під постійним впливом змін у політичній владі та суспільних запитів, дискурс відображає не лише різні ідеологічні позиції, а й активне використання медіа для формування суспільної думки та мобілізації електорату. Медіа відіграють критичну роль у посиленні політичного впливу на громадськість, часто застосовуючи маніпулятивні й емоційно забарвлені прийоми для підтримки або дискредитації певних ідей чи осіб. Це підтверджує особливу важливість контролю над інформаційним середовищем як засобом політичного впливу. Водночас спостерігається зростання жанрового різноманіття, яке дозволяє політичним суб'єктам використовувати різні форми комунікації для задоволення своїх цілей, від іміджево-презентаційних до агресивно-агітаційних. Загалом, український політичний дискурс залишається динамічним та гнучким інструментом, що швидко адаптується до нових викликів і реалій.

1.4. Особливості політичного дискурсу в Україні 2022–2023 рр.

Політичний дискурс в Україні в 2022–2023 роках набув особливого значення через контекст початок повномасштабного вторгнення росії на територію України та важливі соціальні, економічні й геополітичні зміни, що впливають на суспільство.

Один із ключових аспектів дискурсу означеного часу – війна, яка вплинула на всі сфери життя. Політичний дискурс став мобілізаційним та націоналістично орієнтованим, де головними темами стали оборона, патріотизм, солідарність та

національне єднання. Важливими фігурами цього дискурсу стали військові, волонтери, державні діячі та громадські активісти.

Цікавим аспектом вважаємо акцент на об'єднанні народу для боротьби проти агресора, де влада активно використовує терміни на кшталт "національна згуртованість", "оборона державності", "героїзм" тощо. Військові та цивільні символи також стали частиною політичного наративу.

Український політичний дискурс значно змінився на користь євроінтеграції та співпраці з західними країнами, особливо США, ЄС та НАТО. Суспільна думка та політична риторика спрямовані на закріплення ідеї вступу України до Європейського Союзу та зміцнення зв'язків з НАТО як гарантій безпеки.

На тлі війни риторика щодо євроінтеграції стала ще більш актуальною, що також вважаємо однією з особливостей політичного дискурсу. Політичні діячі, особливо Президент України Володимир Зеленський, постійно артикулюють про підтримку з боку міжнародної спільноти та необхідність посилення санкцій проти росії.

Не можна не зауважити, що у 2022–2023 роках, попри війну, залишається актуальною тема боротьби з корупцією. Антикорупційні реформи та підтримка їх західними партнерами стали важливою частиною політичного порядку денного. Цей дискурс поєднується з риторикою про європейські стандарти, які потребують прозорості й підзвітності влади.

Інформаційна боротьба стала ще більш помітною частиною українського політичного дискурсу. Роль медіа у формуванні громадської думки та відстоюванні національних інтересів зросла. Політичний дискурс активно використовує інструменти соціальних медіа для поширення пропаганди, збору ресурсів та мобілізації населення. Водночас протистояння російській пропаганді стало критично важливим, що впливає на дискурсивні стратегії всередині країни.

У політичному дискурсі зросла персоналізація влади та лідерства, особливо навколо Президента Зеленського. Його комунікація з народом через соціальні мережі, відеозвернення та міжнародні виступи значно впливають на громадську думку. Це можна спостерігати на прикладі частої фрази "єдиний

голос" українського народу, яку використовують у зв'язку з діями влади в умовах війни.

Однією з особливостей також є те, що мова конфлікту стала домінувати в політичному дискурсі. Терміни, які раніше мали політичний або соціальний характер, набули військових конотацій. Такі поняття, як "боротьба", "захист", "фронт", "перемога" тепер стосуються не тільки бойових дій, але й політичної боротьби, економічних і соціальних викликів. Питання мови в умовах російсько-української війни порушено в наукових розвідках О. Рудої [37], М. Степаненка [46], М. Хар [49] та ін. І. Воляннюк зазначає: «Політичний дискурс в умовах російсько-української війни характеризується лексичними одиницями-маркерами (вербалізованими концептами), які виконують номінативну, прагматичну, експресивну функції, а також функцію інтерпретації та дейктичну» [12 : 51].

Вбачаємо також особливістю поляризацію політичного дискурсу. На перший погляд, політичний дискурс має потужний об'єднавчий потенціал, але внутрішня поляризація, особливо між політичними елітами, все ще має місце. Різні політичні сили використовують як риторику підтримки єдності, так і критику уряду для досягнення власних цілей.

Очевидно, що дискурс війни може створювати критичний контекст для своїх користувачів, дозволяючи здійснювати прямі та непрямі алюзії між конфліктом і сучасними проблемами. Дискурс війни іноді сприймається журналістами як форма лексичної залежності. Йдеться про те, що деякі лінгвістичні засоби, які журналісти використовують для опису війни, запозичуються з риторики, пов'язаної з іншими сферами (гуманітарна допомога, дипломатія чи захист прав людини). Більше того, представники ЗМІ у своїх статтях часто опираються на практичний досвід гуманітарних організацій. Дискурс російсько-української війни, безсумнівно, характеризується виразною «маскулінністю». Метафора та алюзія є найбільш поширеними стилістичними прийомами у виступах соціальних акторів України та росії. У висловлюваннях російських мовців частіше зустрічаються вербальна агресія, нетолерантні вислови та негативна конотація більшості мовних засобів.

Підсумовуючи, політичний дискурс в Україні у 2022–2023 роках зазнав глибоких трансформацій під впливом війни та суспільних викликів, відображаючи складні та багатогранні реалії національного життя. Він став не лише засобом комунікації між політичними елітами та суспільством, а й інструментом мобілізації, єднання та патріотичного піднесення. Умови війни зумовили зміни у дискурсі, де домінують теми національної згуртованості, захисту державності та необхідності міжнародної підтримки. Попри значну об'єднавчу роль, політичний дискурс залишається поляризованим на рівні політичних еліт, де взаємодія між підтримкою єдності та критикою уряду часто виконує стратегічні цілі різних сил.

Зважаючи на вищезазначене, політичний дискурс в Україні є важливим засобом комунікації, який адаптується до нових політичних та суспільних викликів, поєднуючи в собі історичні, соціокультурні й ідеологічні елементи. Він виступає не лише способом впливу на громадську думку та мобілізації електорату, але й відіграє особливу роль у формуванні національної ідентичності та підтримці єдності, особливо у часи кризи. Під впливом війни в 2022–2023 роках український політичний дискурс зазнав значної трансформації, зосередившись на темах патріотизму, національної згуртованості та захисту державності, водночас зберігаючи внутрішню поляризацію. Таким чином, сучасний політичний дискурс в Україні є динамічним інструментом, який відображає й активно формує суспільні настрої, забезпечуючи національне єднання та слугуючи засобом боротьби за політичний вплив у внутрішньому й міжнародному контекстах.

РОЗДІЛ 2

ТЕОРЕТИЧНІ ЗАСАДИ АНАЛІЗУ ЗАСОБІВ ВИРАЖЕННЯ КОМІЧНОГО В ПОЛІТИЧНОМУ ДИСКУРСІ

2.1. Поняття про комічне в гуманітаристиці

На думку багатьох науковців, комічне – естетична категорія, що відображає невідповідність між недосконалим, віджилим, неповноцінним змістом явища чи предмета і його формою, що претендує на повноцінність і значущість, між важливою дією і її недосконалим результатом, високою метою і непридатним засобом.

Учені давно намагаються зрозуміти феномен комічного, але оскільки суперечності про його сутність, які виникли ще в античності, не припиняються й досі. Найчастіше предметом теоретичного аналізу стає взаємовідношення комедійного об'єкта і суб'єкта, який сприймає, тобто комічне розглядається іманентно, всередині себе. Цей шлях, безумовно, значно збагатив і просунув вивчення предмета, але до сих пір точно не визначені межі терміна, немає чіткої класифікації засобів і способів творення комічного, немає єдиної теорії комічного.

На межі двадцятого століття у своєму есе «Про гумор» Л. Піранделло досліджував філософські, психологічні та соціологічні аспекти явища комічного і зосередився, зокрема, на його реалізації в літературних текстах, написаних різними мовами (англійською, французькою, німецькою та італійською) [19]. Зрештою, вчений дійшов висновку, що саму суть комічного неможливо охопити через його складну природу.

За останні два тисячоліття низка вчених у різних галузях дослідження намагалися дати визначення поняттю комічного. Так, наприкінці того ж століття відомий лінгвіст В. Раскін зауважує, що здатність цінувати гумор і насолоджуватися комічним є універсальним і поділяється всіма людьми, навіть якщо види комічного, яким вони надають перевагу, сильно відрізняються. Крім того, він визначає комічне як «загальнолюдську рису» [36 : 157]. Учені з різних

сфер дослідження (наприклад, антропологія, психологія) підтримують ідею, що комічне є універсальним явищем [32 : 253].

Серед ознак комічного виділяємо такі:

- комічне піддається людському сприйняттю;
- викликає сміх у представників певної групи, заразом демонструючи відмінність між різними групами;
- не завдає страждань і не задіює емоцій співпереживання в аудиторії, до якої спрямований, твориться за умов байдужості до емоцій іншої людини [19].

У прикладній лінгвістиці домінантним підходом аналізу комічного є аналіз бесіди та дискурсу з акцентом на різнорідних функціях гумору в розмові. Більшість досліджень було зосереджено на тому, як комічне створюється та використовується серед друзів, і як мовці його підтримують. Все частіше корпусні дослідження починають змінювати сферу, вводячи кількісні проблеми, а також мультимодальні дані та аналізи. Дотримуючись ідеї, що комічне є частково природним, а частково набутих, виникає необхідність зрозуміти, як цей спосіб спілкування діє і які фактори (наприклад, учасники, їхній досвід і психологічний статус, суспільство, в якому вони живуть, стимул, ситуація, яку він описує) характеризують і впливають на нього.

Прийнято вважати, що комічне є універсальним для людства, проте також необхідно мати на увазі, що його створення та сприйняття відрізняються залежно від різних культур, контекстів і ситуацій, що розглядаються. Міжкультурне та міжмовне дослідження комічного може допомогти виявити подібність та/або відмінність у тому, як люди діляться чи реагують на нього. Коли засоби комічного виражаються за допомогою мови, вони може супроводжуватися безліччю мовних, паравербальних та невербальних маркерів [6 : 77].

Грунтовні обговорення теорій комічного були надані вченими з різних галузей, таких як філософія (Дж. Палмер) і народні дослідження (Е. Орінг). Інші зосередилися на соціальній функції комічного (М. Малкей; М. Білліг). Зі свого боку, Дж. Морреалл і В. Раскін запропонували вичерпні описи теорій комічного, висунутих вченими в різних галузях. С. Аттардо докладно обговорює

дослідження комічного грецьких, латинських, середньовічних і сучасних учених, які аналізували його не лише з лінгвістичної, але й філософської та психологічної точки зору.

Н. Норрік зазначає, що: «Комічне дозволяє нам маніпулювати розмовою та учасниками різними способами, представляти себе, шукаючи інформацію про погляди та приналежності наших співрозмовників, підлаштовуючись до них і, звісно, вводити засоби комічного у ситуацію, що допомагає зняти напругу та розвивати дружню взаємодію [19]. Вищезазначені функції були досліджені багатьма вченими. Н. Норрік також стверджує, що засоби комічного можна використовувати в розмові, щоб кинути виклик, перевірити або атакувати співрозмовника (співрозмовників) і, в той же час, показати дотепність оратора. Він також може бути використаний, щоб порушити авторитарні відносини, особливо в контекстах, у яких взаємодіючі мають різний соціальний статус і належать до різних статей.

Отже, комічне є складною, багатовимірною категорією, яка протягом століть привертала увагу науковців із різних галузей. Незважаючи на численні спроби дати вичерпне визначення комічного, його природа залишається важкозрозумілою через свою суперечливість та універсальність. Залишається актуальним питання про відмінності у сприйнятті комічного залежно від культурного контексту, мовної специфіки та індивідуальних особливостей. Сучасні дослідження комічного часто ґрунтуються на аналізі дискурсу, зокрема на ролі гумору в комунікації між людьми. Функціональний підхід до аналізу комічного, включаючи корпусні дослідження, дозволяє більш детально вивчити його соціальні, культурні й психологічні впливи, що сприяє подальшому розумінню цього універсального явища.

2.2. Мовні засоби створення комічного ефекту

Як вже було зазначено, комічне – явище багатозначне, яке реалізоване в багатьох напрямках та проявах. Дослідники по-різному визначають та категоризують ці прояви. Л. Анучина, зокрема, виділяє такі види комічного як гумор, іронія, сатира, сарказм та гротеск [2 : 53]. Дослідниця О. Калита поділяє

комічні тексти на сатиричні, гумористичні та іронічні, О. Шумейко додає до цього поділу сарказм [11 : 59]. В. Лауер виділяє дев'ять стилів, а саме: гумор, самоіронія, комічність у вузькому значенні, веселість, дотепність, іронія, сатира, сарказм та цинізм [24 : 16].

Серед ознак комічного називають:

- фарс або низьку комедію,
- манерну/дотепну комедію або високу комедію,
- романтичну/святкову або сентиментальну комедію (наприклад, ситкоми),
- іронічну/пародійну або бурлескову комедію,
- безглуздий гумор/абсурдну комедію,
- «хвора»/комедія огиди,
- сатира/сатирична комедія,
- «чорна»/екзистенційна комедія,
- трагікомедія [19].

Аналізуючи таблицю індексних слів довідників та енциклопедій гумору (серед яких праці В. Раскіна; С. Аттардо, Ю. Борева), очевидно, що найчастіше згадується менший набір видів комічного а саме: **гумор, іронія, сатира та сарказм**. У нашій роботі ми використовуємо саме цю класифікацію.

Вивчення **гумору** традиційно розглядається як частина вивчення естетики і як таке представляло інтерес насамперед для філософів. Платон був першим із грецьких філософів, які, як відомо, розглянули природу гумору та сміху. Він вважав, що абсурд заснований на прикрій відсутності самопізнання, стверджуючи у Філебусі, що коли ми сміємося над тим, що смішно в наших друзях, ми відчуваємо поєднання захоплення і заздрості, тобто ми змішуємо разом біль та задоволення [24 : 17].

Варто зазначити, що існують десятки різних визначень гумору. Нижче наведено два розповсюджені варіанти. К. Кроуфорд визначає гумор як будь-яке спілкування, яке викликає «позитивну когнітивну чи емоційну реакцію слухачів» [35 : 62]. Е. Ромеро і К. Крутердс визначають гумор як «кумедне спілкування, яке викликає позитивні емоції та пізнання у людині, групі, чи організації» [19].

Гумор пов'язаний з будь-якою дією, що створює розважальний ефект. Гумор лінгвістично визначається як дія, подія або об'єкт, що охоплює творче використання мовних елементів, що призводить до сміху, веселощів або кумедного сприйняття [31 : 37]. На відміну від сатири та іронії, в гуморі під маскою смішного таїться серйозне ставлення до предмету сміху і навіть виправдання, що забезпечує гумору більш цілісне відображення сутності явища.

Існує декілька шляхів реалізації гумору:

- комічна несподіванка в розвитку сюжету, в діях та висловлюваннях героїв;
- порушення змістовного поєднання, поєднання явищ, предметів, проявів яких не можна поєднати;
- використання в одному тексті слів із різним стилістичним забарвленням, гумористичні неологізми [26 : 61].

Іронія — широко розповсюджений літературний прийом. Існує майже стільки ж визначень іронії, скільки її прикладів. Великий тлумачний словник сучасної української мови визначає іронію як: «Стилістичний засіб, коли слову або звороту надається протилежного значення з метою глузування» [38].

У роботі Д. Спербера та Д. Вілсон стверджується, що іронічне висловлювання схоже на відлуння, що нагадує слухачеві про подібне висловлювання, яке було або могло бути вимовлено раніше; через ехоїчну форму оратор виражає своє ставлення до ситуації. У роботі Г. Кларка та Р. Герріга вербальна іронія включає вдавання, тобто той, хто вимовляє іронічне речення, прикидається якоюсь іншою особою, яка висловлюється перед невідомою аудиторією [24 : 18].

Іронія звичайно супроводжується відповідною інтонацією, яка на письмі може відтворюватися за допомогою лапок; певну роль тут може відігравати порядок слів, зокрема, з винесенням переосмисленої одиниці наперед. Р. А. Семків логічно доводить, що підґрунтям іронії служить явище полісемії — кожне іронічне твердження полісемічне [19]. О. Потебня писав про природу іронії, як “про привід ухилитися від чогось, лукаве удавання, коли людина прикидається простаком, який “не знає” того, що він знає. Як спосіб доведення

й переконання, іронія є доведення даного в образі до абсурду з тим, щоб яскравіше виставити дійсність або необхідність значення” [11 : 56].

Сатира – різновид комізму, сутність якого полягає в гострій критиці окремих осіб, людських груп чи суспільства з висміюванням або навіть із гнівним судженням щодо вад і негативних явищ у різних сферах індивідуального, політичного та суспільного життя, які суперечать загальнообов’язковим принципам чи сталим ідеалам [26 : 60].

Окрім гумору, сатира несе критичний зміст, що залежить від культурних символів і норм. Водночас сатира інтерпретує й переосмислює ці норми, створюючи нові. Часто вона виявляє соціальні чи моральні проблеми, роблячи культуру не лише частиною сатири – вона інтегрована в сатиру і генерується через неї.

Визначення дослідників наводять на думку, що основною функцією сатири є виявлення дурості або провини, але, як стверджує Е. Розенхайм, деяка сатира призначена не для викриття, а для покарання [19]. В таких випадках використовують деякі загальні образи пристойності та допомагають пояснити, як легко сатира, яка приймає відповідний об’єкт засудження, може мати подальшу пропагандистську мету в настанові та консолідації групи.

Художніми засобами сатири, які виокремлюються в різних літературних жанрах (поезії, прозі, драматургії), можна назвати гротеск, пародію, іронію.

Сарказм – зла й уїдлива насмішка, вищий ступінь іронії, троп і засіб комічності, в основі якого лежить гострий дошкульний глум, сповнений презирства. Сарказм заснований не лише на посиленому контрасті між тим, що висловлюється, але і на безпосередньому навмисному оголенні того, що мається на увазі [26 : 59]. Сарказм завжди містить у собі негативне забарвлення та вказує на недоліки людини, предмета або явища. Як і сатира, сарказм містить у собі боротьбу з неприйнятними явищами дійсності через осміяння їх.

Сарказм найкраще визначається як конкретні випадки словесної іронії, які служать для надання іронічної критики або похвали, які так чи інакше суперечать дійсності.

В. Бут вважає, що «різниця між іронією, яка має бути неоднозначною, і сатирою, яка чітко висловлює думку, повністю залежить від визначення» [19]. Д. Мюке поділяє погляди В. Бута. Вчений бачить, що нічого не можна отримати, «змішавши коригувальну іронію з сатирою, яка навіть не потребує використання іронії». Він також вважає, що іронія може функціонувати як «зброя в сатиричній атаці», тоді як деякий сарказм лише представляє форми іронії, а саме: «найгрубіша форма іронії», але тільки тоді, коли уявне значення не є передбачуваним значенням [26 : 61].

Підсумовуючи, ми зазначили про багатогранність та різноманітність форм комічного, серед яких гумор, іронія, сатира та сарказм займають ключові позиції. Незважаючи на численні спроби класифікувати та чітко визначити ці види, комічне залишається невловимою категорією, яка поєднує серйозне та смішне, критичне та розважальне. Кожна з форм комічного має свої специфічні функції та особливості вираження, але всі вони сприяють глибшому розумінню суспільства і культури, а також служать інструментами для передачі емоцій та соціальних смислів. Дослідження комічного, що охоплюють філософські, лінгвістичні й психологічні аспекти, продовжують розвиватися, сприяючи кращому розумінню його ролі у міжособистісній комунікації й літературі.

2.3. Вплив комічних прийомів у політичному дискурсі

Комічні прийоми в політичному дискурсі відіграють суттєву роль, впливаючи на формування суспільної думки, емоційного сприйняття політиків та, в деяких випадках, на зміни у політичних тенденціях. Використання комізму дозволяє політичним діячам і риторикам модифікувати сприйняття аудиторії, підсилювати або зменшувати значимість певних проблем, висміювати конкурентів чи утверджувати певні цінності, зберігаючи при цьому елемент розваги.

Як і на полі бою, політичний дискурс спрямовують на знищення «бойової міці супротивника», тобто озброєння (думок та аргументів) і особового складу (дискредитація особистості опонента). Одним із засобів знищення противника у політичних дебатах є **висміювання** противника. Деякі дослідники вважають, що

сміх виявляє несвідоме бажання принизити опонента, таким чином скорегувати його поведінку. В умовах російсько-української війни, починаючи з 2014 року, активно розвиваються новітні напрями сміхової культури, наприклад, меми. Серед найбільш популярних тем воєнних мемів можна виокремити історії локальних перемог, учасниками яких стають не професійні військові, а пересічні громадяни. До таких сюжетів належать випадки, коли героїчні дії здійснювали менеджер «Укрпошти», пенсіонер, який збив ворожий літак, бабуся, що за допомогою банки з балкона знищила ворожий дрон, або цигани, які викрали танк. Окрему категорію становлять меми, у яких центральними персонажами є тварини чи птахи, наприклад, «бойові гуси» (див. мал. 1), які, за повідомленнями російськомовних ЗМІ, нібито потрапили у двигун ворожого штурмовика, або «бойові бджоли», що напали на окупантів. Уваги також заслуговують сюжети, пов'язані з природними об'єктами, як-от Рудий ліс у зоні відчуження Чорнобиля. Значною мірою джерелом гумору стають ситуації, які викликають когнітивний дисонанс через очевидну розбіжність між діями так званої «другої армії світу» та здоровим глуздом. Гумористичний ефект цих мемів базується на іронічному осмисленні подій та нелогічності дій противника.

Малюнок 1

З огляду на це, не дивно, що в ХХ ст. М. Едельман зауважив, що трагічні персонажі зазвичай представляють інтереси великої групи населення: «Дії керівників публічні в тому значенні, що стосуються долі великої кількості людей, і їхні невдачі можуть бути трагічні, коли інтереси загального публічного інтересу зазнають невдачі» [19]. На підставі цього можна припустити, що дії

політичних лідерів, в яких не відображається публічний інтерес, можуть виглядати комічно.

Комічне в публічному дискурсі можна досліджувати на таких рівнях:

- на рівні одного символу (недоречність, обмовка, помилка),
- на рівні акту комунікації (жарт, висміювання, анекдот)
- на рівні наративу (що дає змогу виділити комічного героя, смішного у своєму образі та у взаємодії з іншими дійовими особами)[26 : 61].

Комізм здатен маркувати ті сфери, де спалахують суспільні обурення, тобто те, що стає об'єктом висміювання, може бути об'єктом суспільного незадоволення. Але, крім висміювання анахронізмів, сміх здатен захищати вже прийняті норми. Я. Бистронь, детальніше аналізуючи прояви смішного, зауважує: комічним ризикує бути все, що відхиляється від загальноприйнятої норми: «Смішний чоловік, який через фантазії чи впертість не зав'язує краватки, вживає дивні слова, яких не вживають інші, той, хто сміється на похороні <...> словом <...> відходить від норми, більшою чи меншою мірою усталеної» [19].

Сміх може дискредитувати й важливі суспільні зміни, які тільки зароджуються. Ставши об'єктом насмішки, ці погляди будуть дискредитовані ще до того, як їх запропонують публічному обговоренню. Народна культура анекдота, пісенна попкультура та поезія, наповнені різноманітними відтінками гумору (від іронії до сарказму), переносять акцент із візуальних образів на вербальні, розкриваючи комічний зміст у відповідному контексті. Значну популярність здобули пісенні твори, які відображають окремі події та явища української дійсності в умовах повномасштабного вторгнення росії. Гумористичний контент у сучасній українській культурі не лише викликає емоційний відгук, але й функціонує як ефективний інструмент моральної підтримки та формування національної ідентичності в умовах війни.

Актуальність традиційного жанру усної народної творчості – анекдота – зберігається і в сучасному контексті. Його зміст безпосередньо корелює з актуальними подіями та персонами, які перебувають у центрі суспільної уваги. Залежно від цих факторів формуються відповідні тематичні анекдоти, значна частина яких спрямована на висміювання образу ворога та способів здобуття

перемоги над ним. Подібно до мемів і пісень, у таких анекдотах військовослужбовці Збройних Сил України постають у героїчному амплуа незламних воїнів, від яких окупанти змушені втікати з ганьбою. Наприклад, такий гумористичний діалог демонструє цю тенденцію:

– *Як Ви вважаєте, що потрібно нашим ЗСУ, щоб перемогти армію рф?*

– *Ну... Спочатку її треба наздогнати.*

Цей жанр виконує кілька важливих функцій: розряджає психоемоційну напругу, формує позитивну оцінку власних військових і висміює недоліки ворога, підкреслюючи моральну перевагу України у війні.

Окрім виправлення, запобігання змінам, приниження та дискредитації, сміх здатен розслабляти, тобто виконувати функцію розважальну. Комічна безглуздість справляє враження гри, під час якої відпочиваєш від розумової втоми. «Давайте від них відпочинемо», – сказав В. Зеленський в агітаційному відеоролику. Це розслаблення як ефект комічного може послабити здатність аудиторії мислити критично.

О. Ненько, аналізуючи політичний дискурс, послуговується терміном «гумористичний дискурс політики», під яким пропонує розуміти «смисловий світ, що втілює когнітивні, аксіологічні та афективні виміри політичної свідомості та дає змогу сформувати уявний образ соціо-політичного простору, що протидіє впливу гегемонічних значень політичного дискурсу» [33 : 75]. Авторка вважає його основними рисами «неочікуване зрощення опозитивних схем інтерпретації явищ політики і влади та наявність гумористичного ставлення до них» [33 : 76].

Сміх у політичному дискурсі виконує складну та багатозначну роль. Він може використовуватись як інструмент для дискредитації опонента, захисту консервативних традицій чи утвердження усталених норм. Разом із тим, сміх здатен висвітлювати проблеми, що турбують суспільство, маркуючи ті сфери, де накопичилося громадське незадоволення. Сміх може також сприяти розслабленню аудиторії, знижуючи критичне сприйняття і потенційно гальмуючи процеси соціальних змін. У цьому контексті сміх є подвійним явищем: він може виступати як механізм впливу на свідомість та поведінку, так

і спосіб відпочинку від серйозних проблем, створюючи тим самим ілюзію вирішення конфліктів. Можна впевнено стверджувати: комічне – ефективний засіб боротьби за прихильність та увагу аудиторії. Н. Кондратенко зазначає, що «потракткування політичного гумору як стратегії спілкування в українському політичному дискурсі має різноманітні форми втілення: політичні анекдоти, політичні карикатури і колажі, політичні епіграми та шаржі, політичні частушки і куплети, політичні гостроти і жарти» [23 : 115].

Зважаючи на це, можна стверджувати, що комічне в політичному дискурсі є складним і багатогранним явищем, що виконує низку важливих соціальних і культурних функцій. Його роль виходить далеко за межі простого розважання: комічне може служити потужним інструментом для впливу на громадську думку, формування політичних поглядів і навіть зміну соціальних норм. У контексті сучасної української політики, особливо в умовах воєнного часу, сміх стає важливим засобом комунікації, здатним не лише відобразити настрій суспільства, а й підкреслити його невдоволення, критикувати владу та висвітлювати соціальні проблеми. Водночас, комічне в політичному дискурсі може бути двосічним мечем: воно здатне як мобілізувати людей на дії, так і заважати критичному осмисленню дійсності, створюючи ілюзію безпечного простору. Тому важливо вміти розрізняти, коли комічне виконує функцію конструктивної критики, а коли воно служить для легітимації статус-кво чи відвертання уваги від нагальних проблем.

На думку К. Лебідя, «сміхова культура України воєнного часу виконує дуже важливу функцію – допомагає громадянам позбутись негативної енергії та спрямувати свої зусилля не на злість і сум, які руйнують людину зсередини, а на повернення душевного комфорту, внутрішньої сили. Тематика творів різних жанрів: мемів, анекдотів, віршів та пісень тощо сприяє формуванню позитивного героїчного образу захисників, на яких можуть сподіватись у боротьбі за свободу пересічні люди» [30 : 93].

Підсумовуючи, комічне є складною категорією, яка охоплює різноманітні форми – гумор, іронію, сатиру та сарказм, – кожна з яких виконує важливі соціальні та культурні функції. У дослідженні комічного акцентується на його

багатовимірності та на здатності відображати культурні й соціальні аспекти суспільства. У політичному дискурсі, зокрема в українському контексті, комічне стало інструментом впливу на громадську думку, дозволяючи критикувати владу, висвітлювати соціальні проблеми й мобілізувати суспільство. Проте, використання комічного також може заважати об'єктивному аналізу ситуації, створюючи ілюзію комфорту або відвертаючи увагу від важливих питань. Загалом, комічне відіграє важливу роль у сучасній комунікації, формуючи суспільну реакцію та культурне самовираження.

РОЗДІЛ 3

АНАЛІЗ ЗАСОБІВ ВИРАЖЕННЯ КОМІЧНОГО В УКРАЇНСЬКОМУ ПОЛІТИЧНОМУ ДИСКУРСІ 2022–2023 РР.

3.1. Український політичний гумор

Пропонуємо розглянути особливості текстів політичного дискурсу 2022–2023 року та знайдені засоби вираження комічного. Загалом проаналізовано 134 тексти.

Український політичний гумор останніх років характеризується поєднанням сарказму, самоіронії та гумору на контрасті. Цей стиль гумору, особливо в соціальних мережах, перетворює політичні події та конфлікти на своєрідний мем-контент, який водночас піднімає бойовий дух і висміює агресорів та внутрішніх політичних опонентів.

Український гумор в умовах війни став особливим засобом для підтримання бойового духу. Його використання в кризових ситуаціях допомагає адаптуватися до реальності, де негативні новини можуть придушувати волю до опору. Прикладом можна навести мем із футболками *"Я пережив Київ"* висміює невдачу росіян і дає українцям можливість відчувати перемогу навіть у жартівливому контексті. Гумор, що використовує образи поразки ворога, ставить акцент на українському героїзмі та стійкості, перетворюючи кожну перемогу, навіть таку маленьку як збереження столиці, на важливий культурний і

символічний момент, напр.: *Путін каже «Заберемо Київ за 3 дні», українці відповідають: «Добре спробували!»*.

Із розвитком воєнних подій населення не забувало реагувати на жодну з них, зберігаючи почуття гумору. Це і не дивно, бо використання гумору як механізму стійкості підвищує моральний дух. Така реакція сприяє відчуттю єдності та боротьби.

Пригадаймо меми із трактором, коли роми захопили російську техніку, і «гопники Києва», які «віджали» БТР у росіян (див. мал. 2), створюють іронічний контекст, де слабкість і нерішучість російських окупантів висміюється через гумор. Українці, які символізують стійкість, використовують навіть таку «незначну» техніку, щоб протистояти потужному ворогу. Цей факт і став основою для анекдотів, напр.: Прокинулась мураха, вилазить з-під російського танку і каже: *«Що тільки по н'яні додому не притягнеш»*.

Малюнок 2

Вислови із пропозицією російським солдатам «покласти насіння в кишені» з метою «пророщування соняшників» під час їхньої смерті підкреслює глибоке патріотичне ставлення до боротьби з агресором, що є невід'ємною частиною культурної ідентичності (див. мал. 3). Він демонструє, як нація використовує **гумор**, зокрема і чорний, як відповідь на насильство і війни, перетворюючи трагічні обставини на зброю моральної підтримки.

Малюнок 3

Українці також не забувають спрямовувати «гумористичну атаку» і на президента – вони висміюють популярність Зеленського серед українців, порівнюючи його з релігійною постаттю (див. мал. 4). Ідея «Ісуса України» підкреслює надмірну ідеалізацію і, водночас, саркастично ставить під сумнів реальні досягнення. Це є іронічне порівняння, де Зеленський зображений як «спаситель», навіть якщо його дії не завжди були бездоганними чи ідеальними.

Малюнок 4

Гіпербола часто використовується з метою створення комічного ефекту або вираження емоцій. Як засіб вираження гумору, гіпербола допомагає створити перебільшену картину, що викликає сміх завдяки своїй абсурдності або нелогічності. Наприклад, *Всі ми ж знаємо: в Україні є один стабільний чоловік*

– це Денис Шмигаль. Його призначають або він сам себе призначає. Жарт підкреслює «стабільність» Шмигалья як явище, що насправді є результатом постійних призначень, підкреслюючи його здатність «зберігати» свою посаду, незважаючи на відсутність реальних досягнень. Ще один приклад висміювання постійних обіцянок: *Кожен раз, коли Монастирський обіцяє реформу, виникає питання: це знову чи вже?* Питання про реформи не звучить як заїжджена фраза, оскільки обіцянки не виконуються на постійній основі. Самі обіцянки стають об'єктом гумору. Перебільшення виникає через надмірну повторюваність обіцянок, що ставить під сумнів, чи відбудеться реформа взагалі. Порівняння цих обіцянок з «знову» чи «вже» створює враження, що процес ніколи не змінюється і замикається.

В промовах В. Зеленського було також знайдено велику кількість гумористичних засобів. Наприклад, історія про бабусю, яка збила дрон банкою з помідорами. Коментуючи цю подію, він використовував **перебільшення** реальності, де "звичайна людина", на перший погляд, "неозброєна" та "слабка", раптово стає героєм (див. мал. 5).

Малюнок 5

Інший приклад перебільшення: *Ви, мабуть, помітили, що наші люди сильніші за ваші ракети.* Тут гіпербола підкреслює стійкість українців навіть перед технічними перевагами ворога. Виголошення таких слів в умовах війни створює комічний ефект через те, що з одного боку йдеться про величезні труднощі, а з іншого – українці виступають вперше як переможці через силу духу.

Отже, політичний дискурс багатий на гумор через контекст, гіперболу та сатира, створюючи гумористичний ефект, який відображає витривалість, кмітливість і патріотизм українців в умовах війни. Гумор дозволяє підняти моральний дух, навіть в умовах складних і трагічних ситуацій. Вислови демонструють різноманітні аспекти української національної ідентичності, включаючи гумор, іронію та символічну стійкість. Гумористичні висловлювання не лише підтримують патріотичний дух, але й відображають особливості української комунікації та політичної риторики в умовах війни.

3.2. Іронія в українському політичному дискурсі

У висловлюваннях українців щодо політичних обіцянок простежується особлива форма іронії, що слугує вираженням громадського розчарування та одночасно певним способом самозахисту через гумор. Висміювання обіцянок політиків у соціальних мережах стало своєрідною «народною терапією», яка підкреслює абсурдність обіцянок в умовах, коли реальні дії не завжди відповідають публічним заявам.

Парадокс і гіпербола є ефективними засобами для вираження іронії, особливо коли потрібно підкреслити нереалістичність або абсурдність обіцянок. Використання парадоксу дозволяє створити відчуття внутрішнього протиріччя, яке викликає сумнів у правдивості або доцільності обіцянок. Іронія дозволяє висвітлювати суперечності між заявами політиків і реальністю, що призводить до критики населення. Наприклад, *Платити за газ – це не наше питання*. Парадокс у тому, що висловлювання звучить безвідповідально і іронічно, як намагання уникнути реальних проблем, адже у такій ситуації для громадян це одне з найбільш актуальних питань. Інший приклад: *Підготовка до перемоги виглядає так, як очікування на автобус*. Цей мем іронізує над відсутністю реальних дій у заявах про «підготовку до перемоги». Порівняння з «очікуванням на автобус» підкреслює бездіяльність та затягування процесу, створюючи парадокс між важливістю заяв та реальністю.

Інший ефективний інструмент для підкреслення відсутності реальних змін – **гра слів**, особливо коли вона обіграє терміни, що мають позитивні або вагомі значення, але вживаються у саркастичному чи іронічному контексті. Наприклад,

коли слова на кшталт «реформи», «прогрес», або «новий підхід» обігруються як «вічні реформи», «прогрес назад», чи «новий старий підхід», це створює подвійне значення. На поверхні ці слова ніби підтримують ідею змін, проте їхній контекст розкриває справжню відсутність прогресу або навіть повернення до попередніх, неефективних моделей. Наприклад, *Ремонт – це найкраща обіцянка, що ніколи не була виконана!* Тут гра слів «ремонт» стає метафорою для обіцянок, які часто лунають, але ніколи не виконуються. Автор висловлення іронізує, оскільки обіцянки виглядають пустими й не приносять реальних результатів. Також на іншому прикладі, *Я зроблю все, щоб народ був задоволений... коли перестану обіцяти!* Гра слів через повторення фрази про «задоволення» й «обіцянки» підкреслює відсутність реальних дій, зокрема припинення постійних обіцянок, що не виконуються. Використання гри слів як засіб вираження іронії вказує на розчарування і недовіру до обіцяного.

Гіпербола є дієвим засобом для висміювання затримок і бездіяльності, особливо коли проблема свідомо роздувається до абсурдного масштабу. У такому контексті навіть незначна затримка або нерішучість подається як нескінченно тривалий процес, наче якийсь проєкт розтягується на століття або вимога завершити роботу виглядає майже фантастичною. Наведемо приклад: у мемах про затримання політиків: Коломойський, Шуфрич, Кива та інші політики стали героями мемів, коли потрапили під слідство. Приклад іронії у підписі під зображенням Коломойського: *Я мав лише пару мільйонів, а не цілу Україну.* Тут перебільшення використовуються для створення абсурдного контрасту між злочинною діяльністю і спробами політиків зменшити відповідальність, що виглядає комічно і нереалістично. Інший приклад, *«І все це завдяки акулі, яка з'їла росіянина!»* Перебільшення та вигадана ситуація із «акулою» створюють саркастичний контекст, що висміює не лише реальність, а й міфічні образи у медіа, де реальні загрози часто перекручуються і стають частиною абсурдних наративів (див. мал. 6).

Іронія, що ґрунтується на контрасті між заявами та реальними результатами, дозволяє показати, як пафосні обіцянки, заяви про успіхи чи самовихваляння політиків суперечать реальним підсумкам, часто навіть невдачам. Такий прийом не лише викликає саркастичну посмішку, але й допомагає аудиторії критично оцінювати обіцянки, які залишаються без виконання. Іронія в такому контексті стає інструментом для викриття розбіжності між словами й діями, підкреслюючи нещирість чи формальність обіцянок, що стимулює сприймати ситуацію більш реалістично й критично. Наприклад, у мемах про обіцянки президента стосовно перемоги: *Головне – не забути пообіцяти перемогу до кінця 2023 року*. Перемога перетворюється на формальність, а реальні досягнення відсуваються через політичну риторику, тому висловлювання і викликає саркастичну реакцію.

Реакції на «допомогу» союзників також багаті на іронічні вислови – вони часто проявляється у повідомленнях українських політиків чи ЗМІ, коли вони підкреслюють «великий» внесок іноземної допомоги, що насправді є недостатнім для серйозних змін (див. мал. 7).

Малюнок 7

Парадокс і перебільшення, як метод вираження іронії, використовує логічну суперечність, коли те, що сказано, прямо суперечить реальним діям або очікуванням. Наприклад, *Чудово! Ще одна промова про те, як Європа з нами. Сподіваюся, вони мають на увазі не тільки слова.* Хоча Європа виражає солідарність, реальні дії й обіцянки не підтверджують цього – це і породжує парадокс. Інший приклад, *ЄС пообіцяв нам допомогу... ну, може, наступного року.* Перебільшення в цьому випадку створює відчуття затягування з обіцянками, що виглядають як майбутні, абстрактні обіцянки, на кшталт «може, колись», що додає гумористичний відтінок до ситуації.

Перебільшення за допомогою метафор дає змогу зобразити ситуацію в комічному, абсурдному або несерйозному вигляді. Наприклад, *Мем про зимову допомогу: «Холодно? Не біда! Вже п'ять контейнерів теплої допомоги на підході! – А, ні, це надійде до квітня».* Іронія виражена через метафору «тепла допомога», що в реальності є затриманою, абсурдно відкладеною допомогою, яку звичайно не можна вважати адекватною для термінових потреб. *Європейці, що ще зробите для нас, окрім фінансової допомоги, яку ми повернемо вам через сто років?* Ця метафора підкреслює обмеженість допомоги у вигляді фінансової підтримки, яка виявляється мало корисною на тлі реальних бойових потреб.

Іронічні запитання, що містять у собі очевидні для реципієнтів відповіді або ж натякають на абсурдність ситуації, ефективно використовуються для вираження сумнівів і розчарування, як наприклад: *Що важче для союзників – відправити танки чи надрукувати чек на допомогу?* Це запитання виявляє

іронію через порівняння того, що, на думку автора, повинно бути легшим, – надання допомоги або бюрократичні процедури. Легкість віртуальної підтримки («чек») ставиться в контекст необхідності реальною військовою допомогою.

Жарт-мем *Танк у подарунок від Західних союзників* містить іронію через подання критичної техніки як символічного дарунка, який може надійти пізно, коли ситуація вже змінилася. Це іронічно порівнюється з «пізнім святковим подарунком», який не має прямого впливу на результат війни. Для підкреслення негативної реальності, коли слова з позитивною конотацією («підтримка», «солідарність», «допомога») використовуються в контексті, який насправді їх нівелює. Таке використання створює відчуття прихованого обурення чи глузування, яке часто добре розуміють слухачі чи читачі, і сприяє викриттю суті критикованої ситуації.

Завдяки іронії через **порівняння** у висловлюванні *Як добре, що їхні плани так само швидко закінчуються, як і бензин у їхніх танках*, де негативне явище (військові невдачі) співвідноситься з чимось буденним і комічним (бензин у танках), створюється враження не тільки фізичної невідповідності, але й стратегічної недолугості ворога. Також, прирівнювання військових планів до бензину звучить як зневажливе зауваження щодо неспроможності російської армії виконати навіть найпростіші задачі. Іронія полягає в тому, що насправді з такими великими ресурсами країна не може здійснити навіть елементарну логістичну підтримку своїх операцій.

Цікавим також є приклад застосування іронії через **завуальовану правду**: *Вони не рахували, що ми відстоїмо свободу. А ми їх не попереджали*. Ця фраза має подвійне значення. З одного боку, вона виглядає як зауваження на адресу агресора, який недооцінив силу українського народу, з іншого – підкреслює певну безглуздість планів ворога. Підкреслюється, що агресор недооцінив не тільки воєнний, але й моральний фактор, що йде у комплекті з боротьбою за свободу. Це м'яке знуцання з того, як поразка ворога була неминучою, але його невміння передбачити таку стійкість тільки підсилює іронічний підтекст.

Іншим прикладом іронії є висловлювання: *Російська армія – найсильніша... у викраденні пральних машин*. У ньому іронія створюється через **абсурдне**

порівняння величезної і потужної армії з здобутками в області побутових крадіжок (див. мал. 8).

Малюнок 8

Іронія полягає в тому, що замість того, щоб продемонструвати реальну силу і ефективність на полі бою, російська армія виявляється втікачем зі своєю моральною деградацією, яка виражається в грабежах. Цей вислів змушує сміятися над серйозними заявами росії про потужність своєї армії, натомість звертаючи увагу на її "досягнення" в крадіжках, що є критичним і смішним висловлюванням про неспроможність військових досягнень.

Підсумовуючи, усі ці засоби вираження іронії створюють контраст між офіційними заявами союзників, обіцянками і реальними діями. Через порівняння, парадокси, перебільшення та метафори українці виражають своє розчарування через неефективність підтримки. Така іронія не тільки допомагає виговоритися про невиконані обіцянки, але й дає змогу зберегти гумор і надію, навіть коли реальні дії не виправдовують очікувань. Іронія у промовах В. Зеленського є потужним інструментом, що дозволяє зменшити тягар тяжких реалій війни, одночасно висміюючи ворога і демонструючи стійкість українців. Використовуючи абсурдні порівняння, гіперболу і культурні посилення, Зеленський створює гумористичні моменти, які є сильними елементами моральної підтримки і підкреслюють неспроможність агресора.

3.3. Сатира в українському політичному дискурсі

В українському політичному дискурсі сатира також широко представлена і слугує інструментом критики влади, висміює корупцію, бюрократію та неефективність реформ.

Сатира через **темний гумор і символіку** є потужним засобом вираження критики, оскільки дозволяє поєднати важкі, болючі теми з іронією, що підкреслює абсурдність та неадекватність певних явищ або подій. Темний гумор, часто пов'язаний з іронією щодо трагічних ситуацій, дозволяє зняти напругу, роблячи проблеми менш страшними і водночас висміюючи їх. Символіка, в свою чергу, дозволяє через метафори та образи створити глибші, часто багатозначні повідомлення, що викликають рефлексію і змушують переосмислити ситуацію. Такий підхід у сатирі дозволяє не лише відобразити реальність, але й висвітлити її абсурдність, що робить її ефективним інструментом критики та соціального коментаря. Наприклад, *зображення Путіна як таргана* – це класичний сатиричний прийом, де використовується образ тварини, яка асоціюється з руйнівною, непотрібною та нав'язливою фігурою. Тарган є символом того, що не може бути знищене, але приносить лише шкоду. Цей образ підсилює ідею, що Путін, як і тарган, завдає шкоди всьому навколо, але в той же час залишає відчуття непотрібності і потворності. Для підкреслення руйнівності образ таргана супроводжується фразою: *вбиває все навколо себе*. Вона є потужним символом агресії і руйнації, пов'язуючи Путіна з негативним образом. Сатиричне зображення не просто висміює його особисто, а й символізує росію як державу, що несе шкоду через свої дії.

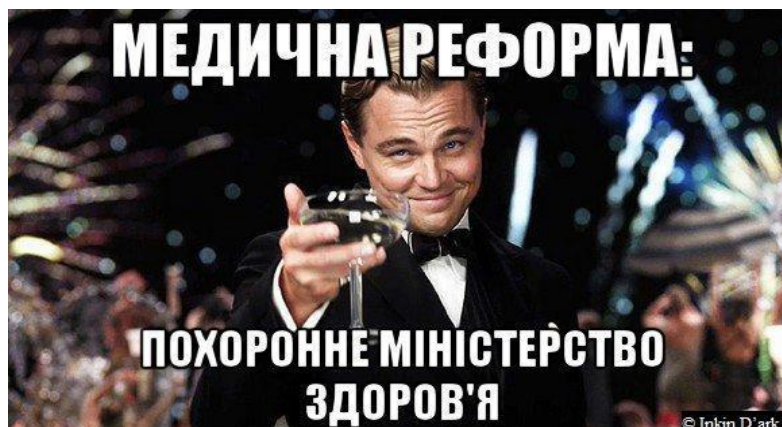
Гіпербола є одним із основних засобів вираження сатири, оскільки перебільшення дозволяє створювати комічний ефект, висміюючи певні явища або ситуації через їх абсурдне перебільшення. У сатиричному контексті гіпербола не тільки підсилює недоліки або пороки, а й перетворює їх на предмет сміху, показуючи їх до абсурду. Наприклад, *Судова реформа, як моя колишня. Ініціативна, обіцяла змінити все, а потім просто зникла*. У цьому жарті перебільшена ідея, що реформа обіцяє величезні зміни, але зрештою нічого не змінюється. Порівняння з особистими стосунками додає гумористичний

елемент, а перебільшення, що реформа була «ініціативною», підкреслює її поверховість і неефективність.

Іншим потужним засобом вираження сатири є **алегорія**, оскільки дозволяє через конкретні образи або події передавати глибші, часто критичні або іронічні, повідомлення про соціальні, політичні чи моральні проблеми. Наприклад, *Лікарі на карті не можуть знайти один одного*. Через використання карти і метафори «не можуть знайти один одного» висміюється дезорганізованість системи охорони здоров'я. Карта слугує як символ організованості, але через її відсутність лікарі не можуть налагодити систему, що підкреслює абсурдність процесу.

Іронія як засіб сатири, побудований на перевернутих очікуваннях, ефективно підкреслює протиріччя між обіцяним і реальним. Наведемо приклад: *Якщо б ми встигали робити реформи, як закупаємо нові стільці для чиновників, то давно б вже були європейською державою*. Жарт вказує на неефективність і надмірну увагу до малозначущих деталей (стілці для чиновників) у порівнянні з важливими реформами. Оскільки ці реформи затримуються, порівняння із закупівлею стільців підкреслює, як реальні зміни відсутні через надмірний бюрократизм. Через такі парадокси іронія не тільки викликає сміх, але й стимулює критичне осмислення подій. Також у *Замість реформи – довідка! Знову чекаємо в черзі*. Замість того, щоб змінити систему охорони здоров'я, громадяни все ще змушені чекати у чергах, що викликає відчуття розчарування та безсилля. У цьому висловлюванні іронія також стимулює критичне мислення завдяки перевернутим очікуванням, що в свою чергу – робить протиріччя ще більш явним.

Абсурд як засіб сатири використовує неможливі або нелогічні ситуації, щоб підкреслити недолугість і суперечності уявлень чи дій певної сторони, часто на політичному або соціальному рівні. Коли зображаються події, які не мають сенсу або виглядають надто нелогічно, це створює ефект комічного шоку, що привертає увагу до протиріч у поведінці та риториці певних фігур. Наприклад, *Одна лікарня для трьох міст*. Коли лікарі намагаються обслужити три міста в одній лікарні, є яскравим прикладом абсурду (див. мал. 9).

Це вираження нездатності забезпечити навіть основні потреби громадян у реформованій системі охорони здоров'я. Абсурд прекрасно показує безглуздість ситуації, у яких суперечності стають настільки явними, що сприймаються як комічні й одночасно трагічні.

Політичний дискурс також багатий на антитези, які чіткому контрасту між двома ідеями, подіями або образами, створюють виразний конфлікт, який оголює недоліки, суперечності чи абсурдність певної позиції або дії. Наприклад, *Пенсійна реформа: тепер можна спокійно відкладати пенсію до наступної реформи*. Протиставлення між «реформою», яка повинна була б вирішити проблему, і «відкладанням» виражає безрезультатність і невизначеність змін. Це підкреслює розрив між заявами та реальністю, а також вказує на лицемірство чи нещирість. Це робить критику більш ефективною, дозволяючи аудиторії ясно побачити хибність або фальшивість ідеалів, що декларуються.

Ще один засіб вираження сатири, що створює комічний ефект завдяки вражаючому контрасту із реальністю, – **гротеск**. Наприклад, *Ми вас навчаємо по-новому – але в старих підручниках*. Гротеск у цьому випадку виражається через контраст між сучасними методами та застарілими підручниками. Це створює комічний, але й трагічний ефект, показуючи, як у країні намагаються реформувати систему, але продовжують використовувати застаріле обладнання та ресурси.

Сарказм – гостра форма іронії, що відображає критичне, часто гірке ставлення до ситуації, дій. Як засіб вираження сатири він підкреслює емоційну загостреність і використовує різкі, дошкульні вирази для викриття вад, недоліків

або абсурду. Наприклад, *Запитуємо, чому реформи не працюють. Відповідь: «А ви не зверталися до держслужби?»*. Це класичний сарказм, що викриває бюрократичну бездіяльність і абсурдність процедур. Під питанням стоїть ідея, що замість того, щоб вирішувати проблеми, чиновники лише створюють нові перепони для досягнення результату. Сарказм додає гіркоти та виразно показує ситуацію безнадійності.

Промови В. Зеленського багаті на **сатиру через історичні аналогії**, яка використовує події, постаті або явища з минулого, щоб висміяти сучасні проблеми чи поведінку, підкреслюючи їхню абсурдність або негативний вплив. Цей засіб дозволяє проводити паралелі між теперішніми подіями і добре відомими історичними ситуаціями, створюючи додатковий контекст і поглиблюючи розуміння реципієнта, напр.: *Вони постійно лякають нас «другою армією світу», але чи знають, що насправді мають справу з армією народу?* В. Зеленський проводить паралель між сучасною агресією росії та історичними конфліктами, висміюючи спроби росії представити себе як могутнього агресора. Замість того щоб піддаватися паніці, В. Зеленський показує, що насправді росія має справу не з військовими силами, а з народом, який об'єднаний і налаштований рішуче. Це не тільки критикує російське самозвеличення, а й демонструє народну підтримку, що є саркастичним контекстом у порівнянні з «другою армією світу».

Завдяки **метафорам** створюються нові, незвичайні асоціації, підкреслити певні риси об'єкта критики або показати його в несподіваному світлі. Такий підхід допомагає висміяти явище, виявляючи його слабкі сторони або абсурдність через образи, що легко запам'ятовуються і провокують емоційний відгук. Наприклад, *Коли дивився на їхню пропаганду, здається, що вони у світі кіно, але точно не воєнного*. В. Зеленський використовує метафору «світу кіно», щоб показати, що російська пропаганда має віддалений від реальності, нереалістичний вигляд, схожий на фільм, а не на війну. Це підкреслює іронічний контраст між тим, як росія намагається продати свою агресію світу, і реальними жахливими наслідками її дій.

Іронія, яка показує контраст між реальністю та пропагандистським зображенням, є потужним засобом сатири. Вона демонструє розрив між тим, що проголошується, і тим, що насправді відбувається, часто з відтінком зневаги. Це дозволяє висміяти спроби пропаганди «прикрашати» або спотворювати реальні факти, зображаючи їх як абсурдні. Наприклад, *Замість «спецоперації» вийшла спеціальна демонстрація слабкості*. Іронія у цій фразі полягає в тому, що РФ намагається зобразити свою агресію як «спецоперацію» (мирний термін для війни), але насправді результат цієї «операції» виявляється не перемогою, а демонстрацією її військової слабкості. Ця заява має на меті знецінити сам термін «спецоперація», застосований росією для прикриття агресії, і вказати на її абсурдність.

Отже, засоби вираження сатири, такі як гіпербола, іронія, алегорія, абсурд, сарказм, метафора та гротеск, широко використовуються для підкреслення бездіяльності, бюрократизму та неефективності реформ у політичному дискурсі. Сатиричні вирази перетворюють соціальні й політичні проблеми на комічні, але з гирким підтекстом ситуації, що висміюються. Це дозволяє громадянам критично оцінювати реформи, неодноразово обіцяні, але невиконані, і допомагає звернути увагу на їхню незавершеність або абсурдність. Сарказм, іронія, гіпербола та метафори використовуються для підкреслення абсурдності і безглуздості російських дій, що має на меті як внутрішню мобілізацію, так і міжнародне осудження агресії.

3.4. Сарказм в українському політичному дискурсі

Сарказм виступає важливим інструментом психологічної боротьби та соціальної мобілізації, а також він допомагає висміювати не лише воєнні невдачі росії, але й абсурдність її риторики та дій.

Одним з найрозповсюдженіших засобів вираження сарказму є **гіпербола**. Вона дозволяє перебільшити факти або дії до абсурдного рівня, тим самим висміюючи їх. Перебільшеність акцентує на неприйнятності чи смішності предмета сарказму, роблячи його об'єктом насмішок. Наприклад, *Можливо, наступного разу росія згадає заправити свої танки перед тим, як заїхати в*

Україну. Тут сарказм досягається за допомогою перебільшення логістичних проблем рф. Висміюється її неспроможність виконати базові військові вимоги, що підкреслює абсурдність військових операцій, де не враховуються навіть елементарні речі. Це також є грою на контрасті між величезними амбіціями росії та її бездарними діями.

За допомогою **антитези** оскільки вона зіставляє протилежні поняття або ідеї, підкреслюючи контраст між очікуванням і реальністю. Така протилежність допомагає викрити абсурдність чи недосконалість об'єкта сарказму, оскільки, через різке протиставлення, стає очевидною його суперечливість. Наприклад, *Стратегія росії – йти через Україну, поки вони самі не втомляться*. Іронізується над безпорадністю рф у досягненні результатів на полі бою. Протиставлення концепції стратегічної війни ідеї нескінченної, безцільної атаки, що лише знищує ресурси, підкреслює її безглуздість воєнних дій і нездатність домогтися перемоги.

Саркастична **пародія** дозволяє перебільшити або викривити риси об'єкта, що підкреслює його слабкі сторони чи недоліки. Вдаючись до імітації стилю, поведінки чи висловлювань об'єкта, пародія оголює його суперечливі або абсурдні риси, викликаючи комічний ефект і показуючи невідповідність між заявленими обіцянками і реальними діями. Це робить саркастичну пародію ефективним засобом критики, особливо щодо суспільних явищ або публічних осіб, створюючи уявний «дзеркальний» образ, у якому висміяний об'єкт виглядає комічно і невпевнено. Наприклад, *російська армія: 2021 – друга найкраща у світі, 2022 – друга найкраща в Україні, 2023 – друга найкраща в росії*. Цей мем грає на заявках рф щодо її військової потуги. Порівняння відразу кількох років створює іронічний ефект, адже зміщує акцент на падіння її військової репутації – від світового лідера до абсолютно маргінальної армії.

Метафора як засіб сарказму є потужним, оскільки дозволяє висловити критику через яскраві, уявні образи, що підсилюють комічний чи іронічний ефект. Використовуючи метафору, об'єкт сарказму зображується як щось абсурдне, перебільшене або протилежне до реальності, щоб підкреслити його недоліки, напр.: *Хто знайшов – той і взяв*. Цей мем використовує метафору на

основі дитячої гри, абсурдно порівнюючи військові втрати росії з «знахідкою», що її можна просто забрати. Це смішне і одночасно жорстоке порівняння підкреслює не тільки безглуздість військових поразок росії, але й те, як Україна зміцнює свою позицію, використовуючи перемоги.

Ще один ефективний засіб висміювання – **знецінення** і підміна понять. Як і попередні засоби він допомагає показати абсурдність або лицемірство в офіційній риторичі, зокрема у військовій пропаганді. Замість того, щоб напругу критикувати, сарказм створює комічні ситуації, де, наприклад, «величні» військові дії підміняються на дріб'язкові чи навіть безглузді образи. Заяви на кшталт *спецоперація з самознищення або визвольна місія для покращення українських доріг залишками танків* висміюють патетичні гасла, демонструючи розрив між офіційними заявами й реальністю. Підміна понять і знецінення риторики не лише оголюють протиріччя, а й створюють влучний ілюстративний контраст, що дозволяє аудиторії побачити абсурдність пропаганди та її показну велич. Інший приклад, *Мати російського солдата бачить дзвінок з українським кодом країни (+380)*. Сарказм тут полягає у драматизації і перебільшенні страху від українських поразок для російських солдатів, а також у висміюванні паніки та безглуздості на передовій. Заміна жаху на гумор робить ситуацію більш сприйнятливою для глядача, але при цьому вказує на реальні, криваві втрати.

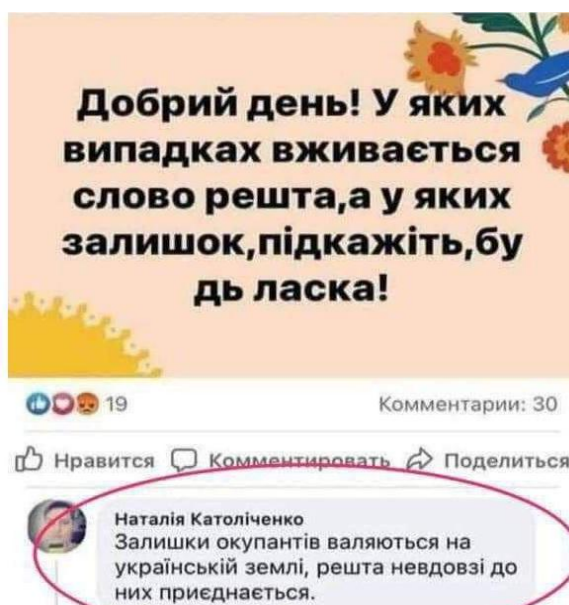
У промовах В. Зеленського також було знайдено приклади саркастичних висловлювань. За допомогою **контрасту** сатиричні висловлювання змальовують явища так, щоб було очевидно, наскільки далекі обіцянки або заяви від дійсності. Наприклад, *Цікаво, скільки «освободителів» зможуть піти додому, якщо всі будуть такими ж успішними?* Контраст між офіційною пропагандою росії, яка позиціонує свої війська як "визволителів", і реальністю війни, де ці "визволителі" зазнають значних втрат.

Також **запитання** може використовуватися як засіб вираження сарказму, наприклад, *Можже, нам потрібно ще більше їм допомагати, щоб вони швидше дісталися кордонів?* Запитання підсилює комічний ефект, ставлячи під сумнів певні явища чи заяви і змушуючи аудиторію побачити їхню абсурдність. Саркастичні питання часто виглядають наївними або простими, однак вони

зазвичай приховують гостру іронію та підривають довіру до офіційних тверджень. Це запитання використовує сарказм для висміювання відступу російських військ. Ідея допомогти їм *«швидше дістатися кордонів»* перетворює поразку росії на нонсенс, показуючи її військову неспроможність. Сарказм підкреслює, як українці, насправді, здатні допомогти росії лише в контексті її відступу, що є іронічним коментарем до невдач агресора. Інший приклад, запитання на кшталт *То це така нова тактика – залишати танки посеред поля бою?* іронічно вказує на поразки або логістичні проблеми, що суперечать гучним заявам про силу армії. Такі запитання створюють ефект «підказки» для аудиторії, натякаючи на очевидні недоліки або невідповідність заяв реальності.

Гіпербола та гротеск – ефективні засоби вираження сарказму, які допомагають підкреслити недолугість або нереальність певних явищ, доводячи їх до крайнощів. Гротеск створює комічний ефект, подаючи ситуації або персонажів у перебільшеному, спотвореному вигляді, що дозволяє акцентувати на їхній безглуздості. Наприклад, саркастичний коментар на тему гучних заяв про перемоги може виглядати так: *Мабуть, їхній план – захопити світ за допомогою відступів!* Це не просто висміює ситуацію, а й підкреслює, що вона настільки далека від логіки, що стає абсурдною. Цей прийом відображено і в мемах (див. мал. 10).

Малюнок 10

Абсурдність як інструмент сарказму посилює цей ефект, доводячи ситуацію до крайності, де вона стає цілком нереалістичною та безглуздою. Наприклад, *Так, вони «вчать» нас «правильного шляху», але хто там їх слухає, крім їх самих?* Підкреслюється абсурдність ідей, які нав'язуються росією, і виводиться на поверхню іронічне питання – чи є взагалі хтось, хто ці «вчення» слухає. Такий сарказм знижує вагу російської пропаганди і демонструє її безсилля.

Отже, сарказм виступає потужним інструментом психологічної боротьби, допомагаючи знизити значення військових невдач рф і висміяти абсурдність її дій. Використання перебільшень, метафор, іронії та пародій дозволяє не лише створювати контраст між офіційними заявами росіян та реальністю війни, але й посилювати негативний образ російської політики. Ці техніки допомагають зробити образ агресора об'єктом сміху, що в свою чергу ослаблює його вплив і підвищує моральний дух українців. Сарказм стає способом психологічної оборони, дозволяючи людям жартувати над важкими ситуаціями та перетворювати їх на предмети для гумору. Це створює відчуття контролю і надає додаткову силу внутрішньому спротиву, зміцнюючи національну єдність і відданість справі боротьби за незалежність.

Підсумовуючи, український політичний дискурс багатий на різні засоби вираження комічного, що підкреслюють витривалість, кмітливість і патріотизм українців під час війни. Гумор підвищує моральний дух у складних ситуаціях і відображає аспекти національної ідентичності, включаючи іронію та символічну стійкість. Такі вислови підтримують патріотизм і відображають характер української комунікації в умовах війни. Засоби іронії створюють контраст між заявами союзників та реальними діями, через порівняння, парадокси та перебільшення українці висловлюють розчарування через неефективність підтримки. Іронія допомагає не лише висловити незадоволення, але зменшує тяжкість реалій війни. Сатира активно використовується для критики бездіяльності, бюрократизму та неефективності реформ. Сатиричні вирази перетворюють серйозні соціальні та політичні проблеми на комічні, підкреслюючи їх абсурдність. Це дозволяє громадянам критично оцінювати

невиконані обіцянки реформ, а також мобілізує внутрішньо та сприяє міжнародному осуду агресії. Сарказм є потужним інструментом психологічної боротьби, знижуючи значення військових невдач Росії та висміюючи абсурдність її дій. Перебільшення, метафори, іронія та пародії створюють контраст між офіційними заявами та реальністю війни, посилюючи негативний образ агресора. Це і підвищує моральний дух українців. Сарказм також допомагає перетворювати тяжкі ситуації на гумористичні, створюючи відчуття контролю та зміцнюючи внутрішній спротив і національну єдність.

ВИСНОВКИ

У складні та нестабільні часи українці звертаються до мови як до джерела психоемоційної рівноваги й опори, яка забезпечує можливість зберігати зважений оптимізм і, зрештою, вистояти, долаючи всі труднощі. Уміння сміятися стає важливим чинником, що підносить нас над ворогами й забезпечує перемогу спершу на ментальному рівні, вселяючи віру в її досягнення в реальному сенсі.

Український політичний дискурс у сучасних умовах війни демонструє динамічність і здатність адаптуватися до викликів, поєднуючи серйозність і критичний аналіз із комічними формами вираження. Прийоми комічного, такі як гумор, іронія, сатира та сарказм, відіграють багатовимірну роль у цьому процесі. Гумор використовується для підвищення морального духу та збереження стійкості в умовах постійного стресу. Зокрема, він дозволяє перетворювати складні та небезпечні ситуації на менш травматичні, сприяючи психологічному розвантаженню та створенню відчуття контролю. Через іронію українці підкреслюють контраст між заявами міжнародних партнерів і реальними діями, формуючи критику щодо недостатньої підтримки та висловлюючи своє розчарування. Це не тільки рефлексія поточних подій, але й спосіб конструктивного осмислення кризових ситуацій. Сатира, у свою чергу, активно використовується для висвітлення абсурдності бездіяльності, бюрократії чи неефективності реформ. Сатиричні вирази трансформують серйозні проблеми на об'єкти жартів, що дозволяє суспільству критично оцінювати дії влади, одночасно мобілізуючи громадську думку. Сарказм, як гостріший засіб, допомагає знижувати значення російських військових успіхів, акцентуючи на їхньому абсурді, та створює негативний образ агресора на міжнародній арені. Комічне в політичному дискурсі є не лише інструментом комунікації, а й важливим елементом боротьби за національну ідентичність, підтримку морального духу та мобілізацію суспільства в умовах війни. Воно сприяє критичному осмисленню реальності, водночас допомагаючи зберігати згуртованість і витривалість українців.

Аналіз лінгвальних засобів, спрямованих на подолання страху й агресії в умовах російсько-української війни, безумовно, виходить за межі нашого дослідження. Проте її матеріали відображають способи, якими український народ протистоїть загрозам власному існуванню. Зокрема, дослідження акцентує увагу на тенденції до висміювання та знецінення негативних образів шляхом використання багатого арсеналу мовних засобів і стилістичних прийомів. Такі мовні практики слугують засобом психологічного захисту й водночас засвідчують унікальну здатність українців перетворювати сміх на ефективну форму боротьби.

Український гумор воєнного часу створюється та функціонує на тлі жорстоких реалій російсько-української війни. Він відображає ознаки основних теорій: гумору, зняття психологічної напруги, переваги. У жартах когнітивні механізми проявляються через іронію, алюзії, каламбури, метафори, сарказм, алегорії. Більшість жартів пронизані інтенціями насмішки та агресивності щодо ворогів, створення однорідного колективного настрою та кращої згуртованості заради подальшої боротьби. Основними прагматичними функціями гумористичного дискурсу українського воєнного часу є: зняття стресів; формування сильної волі до захисту своєї країни; об'єднання заради солідарності українців; сприяння творчості; своєчасна актуальність; розважання через створення позитивного емоційного настрою та спонукання до сміху; зневага до ворога.

СПИСОК ВИКОРИСТАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ

1. Алексієвець О. Історія та сучасність політичної лінгвістики. *Україна – Європа – Світ : міжнародний збірник наукових праць*. Тернопіль : ТНПУ, 2012. Вип. 9. С. 248–255.
2. Анучина Л. В., Бурова О. К., Уманець О. В., Шило О. В. Естетика: навч. посібник / за ред.. Л. В. Анучиної та О. В. Уманець. Харків : Право, 2010. 232 с.
3. Арендт Х. Джерела тоталітаризму. Київ : Дух і літера. 2002. 539 с.
4. Баранова С. В., Калініченко І. П. Гумор у політичному дискурсі. *Південний архів*. Серія: Філологічні науки. 2019. № 80. С. 20–23.
5. Бацевич Ф. С. Нариси з лінгвістичної прагматики: монографія. Львів: ПАІС, 2010. 336 с.
6. Бацевич Ф. С. Основи комунікативної лінгвістики: підручник. Київ: Академія, 2004. 344 с.
7. Бацевич Ф. С. Лінгвістична генологія: проблеми і перспективи. Львів : ПАІС. 2005. 264 с.
8. Бергсон А. Сміх: Дослідження сутності комічного. Київ: Дух і Літера, 2015. 120 с.
9. Блинова І. А., Зернецька А. А. Гумор як різновид комічного: критерії виокремлення, теорії реалізації і засоби вираження. *Вчені записки ТНУ імені В. І. Вернадського*. Серія: Філологія. Журналістика. 2021. Т. 32 (71), № 1. С. 35–43.
10. Ващук Т. Політичний дискурс як об'єкт лінгвістичного дослідження. *Вісник Житомирського державного університету ім. Івана Франка*. 2007. № 33. С. 182–185.
11. Ващук Т. Політичний дискурс: функції та особливості. *Вісник Львівського університету. Серія філологічна*. 2007. № 1. 183-198.
12. Волянчук І. О. Політичний дискурс в умовах російсько-української війни: лінгвістичний аспект. *Закарпатські філологічні студії*. 2022. Т. 1, вип. 23. С. 47–52.

- 13.Діденко М. О. Політичний виступ як тип тексту (на матеріалі виступів німецьких політичних діячів кінця 20 століття): дис. канд. філол. наук. Одеса, 2001. 214 с.
- 14.Загнітко А. П. Основи дискурсології: навч. посібник. Донецьк: ДонНУ, 2008. 194 с.
- 15.Калита О. М. Типи комічних текстів та особливості їх стилістичного аналізу. *Лінгвостилістичні студії*. № 2. 2015. С. 54–61.
- 16.Касіян Г. Мовленнєвий етикет у сучасному французькому суспільно-політичному дискурсі: лінгвокогнітивний і комунікативно-прагматичний аспекти : автореф. дис. канд. філол. наук. Київ, 2014. 22 с.
- 17.Касіян Г. Суспільно-політичний дискурс: концептуалізація та основні складові. *Журнал соціальних досліджень*. № 3 (4). 2012. С. 56-72.
- 18.Ковалевська Т. Ю. Комунікативні аспекти нейролінгвістичного програмування: монографія. Одеса: Астропринт, 2008. 324 с.
- 19.Ковальова О. Політичний дискурс: сучасні лінгвістичні інтерпретації. URL: http://www.aphn-journal.in.ua/archive/27_2020/part_2/16.pdf (дата звернення: 20.07.2024)
- 20.Козак О. Україномовний рекламний медіа дискурс: лінгвопрагматичний аспект. *Тренди та перспективи розвитку мультидисциплінарних досліджень: матеріали II Міжнародної студентської наукової конференції*, Чернігів, 15 вересня 2021 р. Вінниця. 2021. Т. 1. С. 102–104.
- 21.Кондратенко Н. В. Синтаксис українського модерністського і постмодерністського художнього дискурсу: монографія. Київ: Видавничий дім Дмитра Бураго, 2012. 328 с.
- 22.Кондратенко Н. В., Стрій Л. І., Білінська О. С. Лінгвопрагматика політичного дискурсу: типологія мовленнєвих жанрів: монографія; за заг. ред. Н. В. Кондратенко. Одеса: Астропринт, 2019. 236 с.
- 23.Кондратенко Н. Гумор в українському політичному дискурсі. *Культура слова*. 2019. № 91. С. 112–121.
- 24.Кондратенко Н. Лінгвопрагматичні аспекти дослідження політичної комунікації в українському мовознавстві. *Вісник Одеського*

- національного університету. Серія “Філологія”. 2015. Т. 20. Вип. 2 (12). С. 144–150.
25. Кондратенко Н. Типологія мовленнєвих жанрів українського політичного дискурсу. *Філологічні студії*. 2017. Вип. 9. С. 18–22.
 26. Кондратенко Н. Український політичний дискурс: текстуалізація реальності : монографія. Одеса : Чорномор’я, 2007. 156 с.
 27. Кривенко С. О. Комічне в українському політичному дискурсі. URL: <https://visnyk-psp.kpi.ua/article/view/229415/228335> (дата звернення 20.07.2024)
 28. Кривий А. Дискурсний аналіз і сучасне мовознавство. Львів : Вид-во ЛНУ ім. І. Франка, 2001. С. 158–162.
 29. Кутуза Н. В. Комунікативна сугестія в рекламному дискурсі: психолінгвістичний аспект. Київ : Видавничий дім Дмитра Бураго, 2018. 736 с.
 30. Лебідь К. М. Філософія сміху: український гумор як протидія стресу під час війни. *Українські студії в європейському контексті*. 2022. № 5. С. 93–99.
 31. Нагорна Л. Політична мова і мовна політика: діапазон можливостей політичної лінгвістики. Київ : Світогляд, 2005. 315 с.
 32. Назаренко М. М. Труднощі перекладу текстів політичних промов. *Вісник Луганського національного університету імені Тараса Шевченка : Філологічні науки*. 2018. № 7 (321). С. 117–122.
 33. Ненько О. Є. Гумористичний дискурс як смислове поле конструювання політичної ідентичності. *Вісник Київського національного університету ім. Т. Шевченка. Соціологія*. 2010. № 1–2. С. 76–84.
 34. Ортега-і-Гассет Х. Роздуми про Дона Кіхота. Пер. з ісп. Галина Верба. Київ : Дух і літера, 2012. 216 с.
 35. Павлуцька В. О. Взаємодія політичного та медійного дискурсів в Україні. *Media та комунікація*. № 1(3). 2014. С. 14–20.
 36. Павлуцька В. О. Політичний дискурс: особливості та функції. URL: <https://core.ac.uk/download/pdf/12082795.pdf> (дата звернення: 12.04.2024)

- 37.Руда О. Навколомовний дискурс під час російсько-української війни. *Українська мова: науковий журнал*. 2024. Вип. 2 (90). С. 30–50.
- 38.Савіна Ю. О. Лінгвопоетичні засоби створення комічного та їх відтворення у процесі перекладу (на матеріалі творів Дж. К. Джерома й О. Генрі та їх українськомовних перекладів). *Закарпатські філологічні студії : науковий журнал*. 2019. Т. 2. Вип. 9. С. 58–64
- 39.Селіванова О. О. Сучасна лінгвістика: напрями та проблеми: підручник. Полтава: Довкілля-К, 2008. 712 с.
- 40.Селіванова О. О. Актуальні напрями сучасної лінгвістики (аналітичний огляд). Київ: Фітосоціоцентр, 1999. 148 с.
- 41.Серажим К. С. Дискурс як соціолінгвальне явище: методологія, архітектоніка, варіативність: монографія. Київ: КНУ, 2002. 392 с.
- 42.Серажим К. С. Текстознавство: підручник. Київ: Київський університет, 2008. 527 с.
- 43.Славова Л. Мовна особистість лідера у дзеркалі політичної лінгвоперсонології : США – Україна. Житомир : Вид-во ЖДУ ім. Івана Франка, 2012. 360 с.
- 44.Славова Л. Політичний дискурс як відображення суспільної політики. *Мова та суспільство*. № 1(2). 2012. С. 67–75.
- 45.Соссюр Ф. Курс загальної лінгвістики. Київ: Основи, 1998. 324 с.
- 46.Степаненко М. І. Політика і війна: закономірності та парадокси мовного розвитку (2022–2023 рр.) : монографія. Харків: Видавець Іванченко І. С., 2024. 805 с.
- 47.Стрій Л. І. Ритуальні жанри українського політичного дискурсу: структурно-семантичний і лінгвопрагматичний аспекти: дис. на здобуття наук. ступеня к. філол. н. Одеса, 2015. 190 с.
- 48.Тріщук О. В. Науково-інформаційний дискурс як соціокомунікативне явище : монографія. Київ : НТУУ «КПІ», 2009. 392 с.
- 49.Хар М. Є. Воєнний дискурс: процеси неологізації. *Закарпатські філологічні студії*. 2022. Т.1, Вип. 24. С. 160–16

- 50.Шевченко І. Когнітивно-прагматичні дослідження дискурсу. В кн.: *Дискурс як когнітивно-комунікативний феномен*: монографія; за ред. І. Шевченко. Харків: ЧФ Константа, 2005. С. 105–117.
- 51.Шевченко І. С., Морозова О. І. Дискурс як мисленнєво-комунікативна діяльність. В кн.: *Дискурс як когнітивно-комунікативний феномен*: колективна монографія; за ред. І. С. Шевченко. Харків: Константа, 2005. С. 21–28.
- 52.Шевченко І., Морозова О. Проблеми типології дискурсу. В кн.: *Дискурс як когнітивно-комунікативний феномен*: монографія; за ред. І. Шевченко. Харків: ЧФ Константа, 2005. С. 233–236.
- 53.Apte Mahadev L. Humor and Laughter: An Anthropological Approach. Ithaca: Cornell Univ Press, 1985. 317 p.
- 54.Attardo S. Linguistic Theories of Humour. Berlin: Mouton de Gruyter, 1994. 92 p.
- 55.Canestrari C. Meta-communicative signals and humorous verbal interchanges: A case study. *Humor – International Journal of Humor Research*. Volume 23. Issue 3. August 2010. Pp. 327-349
- 56.Clark H. H. & Gerrig, R.J. On the pretense theory of irony. *Journal of Experimental Psychology:General*. № 113.1. 1984. Pp. 121-126.
- 57.Crawford C. B. Theory and implications regarding the utilization of strategic humor by. leaders. *The Journal of Leadership Studies*, 1994, Issue 1. Pp 53–68.
- 58.Dijk T. A. van. The study of discourse. *Discourse as structure and process. Discourse studies: A Multidisciplinary Introduction* / Edt. T.A. van Dijk. London; New Delhi: Thousand Oakes, Sage Publications, 1997. Vol. 1. P. 1–34.
- 59.Harris Z. S. Discourse Analysis. *Language*. 1952. Vol. 28. № 1. P. 1–30.
- 60.Raskin, V. Semantic Mechanisms of Humour / V. Raskin. – Boston : Reidel Publishing Company, 1985. 304 p
- 61.Sériot P. Analyse du discours politique soviétique. Paris: IMSECO, 1985. 220 c.

- 62.Sperber D., Wilson D. Irony and the Use-Mention Distinction. *Radical Pragmatics*. Academic Press, New York. 1981. Pp. 295–318.

Довідкова література

- 63.Великий тлумачний словник сучасної української мови. URL : <https://irbis-nbuv.gov.ua/ulib/item/UKR0000989> (дата звернення : 14.03.2024).
- 64.Ковалевська Т. Ю. Основні вимоги до написання та оформлення курсових і кваліфікаційних робіт (для студентів філологів) : метод. посіб. Одеса : Видавець Букаєв Вадим Вікторович, 2014. 94 с.
- 65.Словник української мови: в 11 т. URL :<http://sum.in.ua/> (дата звернення : 23.01.2024).
- 66.Український правопис : довід. видан. Харків : Фоліо, 2019. 348 с.